

APHORISMI
LOGICES
ET
METHAPHYSICES

QUOS

UNA CUM POSITIONIBUS EX ALIIS
PHILOSOPHIAE PARTIBUS

PRAESIDE

FELICE ANTONIO BLAU,
SS. THEOL. AC PHILOSOPH. DOCTORE, EJUSDEMQUE IN ALMA UNIVER-
SITATE MOGUNTINA PROFESSORE PUBLICO AC ORDINARIO, FACULT.
PHILOS. ADSESSORE, ECCLESIAE COLLEGIATAR. AD S. JOANNEM
MOGUNTIAE, ET IN MOXSTADT CANONICO CAPITUL.

PRO CONSEQUENDA PRIMA LAUREA PHILOSOPHICA

defendent

PRIMI EX II. CLASSE PHILOSOPHICA

Die XX & XXI Septembris MDCCLXXXIV.

MOGUNTIAE,

Ex Typogr. Elect. Aul. Acad. privil. apud JOANNEM JOSEPHUM ALEF,
Hered. HAEFFNER.

Philos.

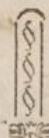
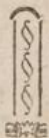
494.

Manster
an Anton J. Krebs
L

47007840183

NOMINA DEFENDENTIUM.

- I. VALENTINUS HENRICH, *Abenheimensis* die 20 mane
 - II. EDMUNDUS DE HAGEN, *Duderstadtianus* 20 a prandio
 - III. IGNATIUS REISINGER, *Aschaffenburgensis* 21 mane
 - IV. PAULUS SCHMITT, *Costheimensis* 21 a prandio
 - V. MICHAEL KRÆMER, *Bingensis* 20 mane
 - VI. JACOBUS HAPP, *Lorichius* 20 a prandio
 - VII. JOSEPHUS BICKER, *Haffo-Neostadtienfis* 21 mane
 - VIII. MELCHIOR REIDEL, *Oppenheimensis* 21 a prandio
-
- Philos. 497
- 1402 743 01

APHORISMI LOGICES ET METAPHYSICES.

Prolegomena in universam Philosophiam tradunt notionem philosophiæ, divisionem, ordinem partium, differentiam a scientiis positivis, pretium philosophiæ, nexum cum bellis artibus, vitia philosopho vitanda, bonum gustum in studio philosophiæ, modum studendi, synopsis historiæ philosophicæ.

Prolegomena in Logicam agunt de ejus objecto, fine, utilitate. De methodo istam tradendi nos ita sentimus: Logica complectitur historiam & artem rite cogitandi; quia vero idearum origo, judiciorum ac ratiociniorum indoles non nisi ex analysi virium animæ cognoscitivarum intelligi potest, hinc Logicæ aut præmittenda aut inferenda est theoria vis cognoscendi. Quomodo enim accedens ad limina philosophiæ mox leges rite utendi quavis cognoscendi facultate distincte edoceri poterit, nisi prius ejusdem indolem & vim naturalem in omnibus hominibus deprehensam noverit? quomodo emendare, & dirigere poterit eam vim animæ, cujus phænomena ignorat? quomodo intelligere poterit illa ab experienciis abstracta & decursu tot sæculorum collecta artis Logicæ præcepta, nisi sciat, ubi ista applicari possint & debeant?

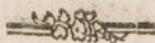
LOGICA.

Generatim omnis animæ modificatio, quæ adjunctam habet rei alicujus, s. nostri s. rerum a nobis distinctarum ideam, *cognitio* dicitur: si hæc animæ modificatio rei a nobis distinctæ cognitio sit, dicitur *representatio* (Vorstellung); si nostri ipsorum, corporis, aut animæ, *sensio* (Fühlen); si orta sit ex qualicunque idearum erga se comparatarum relatione, *cogitatio* (Denken); unde agendum est de vi representandi, sentiendi, cogitandi, tum commune harum facultatum organon sc. phantasia, earum prærogativæ, & naturalis limitatio spectanda sunt; sex proinde sectiones Logica complectetur.

S E C T I O II.
VIS REPRESENTANDI.

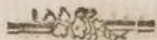
§. 1. *Nexus animæ humanæ cum corpore & mundo.* Per animam intelligimus ens illud, quod in nobis cogitat, a corpore distinctum, sed tamen intime cum eo connexum, intellectu & voluntate præditum — existentia animæ est factum quoddam indemonstrabile & fundamentale: discernimus autem omnes animam nostram ab objectis externis, a propriis ejus mutationibus, a corpore nostro: alia ratione corpus, alia animam nostram vocamus; corpus ad nos non referimus, nisi quatenus nobis est organum sensationum — nihilominus est anima corpori intime conjuncta: ratio explicandi mutuum hoc commercium tribus philosophorum hypothesebus ansam dedit, quarum hoc loco tantum notio historica sufficit: ex varietate horum systematum intelliguntur diversæ philosophorum de origine idearum sententiæ, Aristotelis, Platonis, Cartesii, Malebranchii, Leibnitii, & aliorum quorundam Antiwolfianorum — conjunctionem corporis cum anima necessariam esse ad mundum, qualis modo apparet, repræsentandum, non consentiunt Idealistæ, nec Harmonistæ cum Influxistis: Est vero mundus iste nobis phænomenon aliquod s. est nobis id, quod relate ad hanc organorum structuram, & ad hunc situm corporis in mundo esse potest: hinc finis conjunctionis animæ cum corpore est, ut mundus sub phænomeno aliquo sensibus nostris proportionato appareat.

§. 2. *Genesis idearum sensualium.* Vis representandi primo modo se exerit per sensationes externas (äußre Empfindungen;) omnes nostræ idæ a sensibus originem habent: quid sint organa sensoria, sensus externi, facultas sentiendi, sensatio externa s. idea sensualis hic dicitur — ad sensationem externam quatuor requiruntur, impressio ab agente objecto externo in organo sensus facta, hujus ad cerebrum propagatio, motio s. idea materialis in cerebro, & perceptio in anima: unde & patet, quomodo sensationes externæ vel debilitentur, vel plane impediuntur — quoties sensatio fit, semper organa ab objecto externo commoventur: impressio objecti propagatur ope nervorum: quæ horum elementa? duplex est eorum functio: nervo enim cum cerebro non communicante sensatio cessat; sedes ergo sensationis non est in loco impressionis, sed in cerebro, quod est immediatum, nervi per corpus
diffusi

diffusi mediatum animæ organon; sensibilitas nervorum non est, nisi eorum irritabilitas; & si illa pars corporis sit sedes animæ, in quam anima, & quæ in animam proxime agit, cerebrum, non totum corpus aut alia ejus pars est sedes animæ. An vero totum cerebrum? an pars? & quænam illa? hoc definiri nequit. — Quænam vero est illa nervorum proprietas, qua ad functiones suas aptantur, suntne tubulorum instar fluido nerveo repleti? an membranz eorum sensibiles sunt? an instar chordarum tensi motus oscillatorios recipiunt? an materia electrica circumfluens aut penetrans functiones eorum peragit? an nervi omnium sensuum externorum? an fibræ saltem ejusdem nervi in sensu quodam externo sunt homo — an heterogeneæ? hypotheses istæ exponendæ sunt. — Quid vero jam sunt ideæ materiales in cerebro, an species objecti impressæ, imagines objectis similes? nequaquam: sunt id quod ex certa relatione objecti in hæc organa agentis resultat: nec requiritur ea similitudo, tamen ex effectu causa, ex signo res signata cognosci poterit: dicuntur ergo ideæ materiales improprie tantum imagines objectorum externorum. — Ut autem oriatur ex impressione representatio objecti externi, illa aliquamdiu in anima perdurare debet; hæc dicitur *continuata impressio* (Nachempfindung).

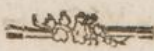
§. 3. *Sensus externi singillatim considerati.* Non omnia organa externa apta sunt ad quamlibet impressionem recipiendam: hinc plures admittendi sunt sensus externi, quibus utique convenit ratio generica tactus — sensationes sunt vel puræ vel mixtæ: multum juvat in singulis sensibus illas distinguere, ne error sensibus tribuatur, qui judiciis sensualibus inest, aut phantasticæ operationi — *tactus* quodnam est organon in corpore externo? est hic sensus maxime immediatus: idea tactilis & objecti externi, & corporis nostri apperceptionem involvit: hic sensus docet, quid sit corpus, impenetrabile, durum, molle, elasticum, læve, asperum, ideas extensionis, magnitudinis, figuræ, motus & quietis &c. ex his sensationibus plures per visum acceptæ non nisi mixtæ sunt — *gustus* organon est palatum præsertim & lingua; huic sensui semper adjunctus est tactus: est mutationi obnoxius: ex plurimis tantum quadruplices genericos sapores designare possumus: an hi sunt quid in ipsis corporibus sapidis? Sapores commixti in unam confluunt sensationem — *odoratus* est sensus prioribus subtilior: aer est vehiculum particularum odoriferarum, quæ subtilissimæ sunt: pro aeris densitate vel raritate & copia exhalationum odor erit fortior vel

debilior; magna est hujus sensus cum toto systemate nerveo connexio: generalia tantum nomina odores habent; a quo corpore procedant, aliis sensibus discimus — *auditus* medium est aeris motus tremulus; ex sono hominem, avem, distantiam &c. dum cognoscere dicimus, non amplius est sensatio pura hujus sensus: plures soni sunt singillatim apperceptibiles — *visus* medium sunt radii lucis: ex his ideæ colorum; ex hoc sensu habentur quoque ideæ extensionis, sed superficialis tantum, figuræ, motus, distantix, magnitudinis apparentis; sed hæ ideæ per tactum sæpe corrigi debent, quo distantias metimur, & veram magnitudinem, atque motum proprium a motu objecti externi discernimus — sensus externi *subtiles* vel *tardi*, *acuti* vel *hebetes* sunt, an acui possunt usu & exercitio congruo? id experientia testatur: perficiuntur autem *a*) ipso organo recipiente aliam dispositionem, *b*) phantastica adfociatione præteritarum idearum cum præfenti, *c*) faciliori receptivitate animæ.

§. 4. *Sensus externi inter se comparati.* Sensus eo *subtilior* est, quo subtiliori materia afficitur: hinc subtilissimus est visus, quem sequuntur auditus, tum odoratus, gustus, tactus. — Sin attendatur *vivacitas idearum*, quas per sensum quemlibet acquirimus, præcedet tactus, & sequuntur reliqui ordine inverso — *spectata distinctione idearum* per sensus obtenturam, eadem iterum erit sensuum erga se ratio, quæ fuerat subtilitatis — idem ordo observandus erit, si respiciatur *facilitas reproductionis* idearum per phantasiam: provide id a natura factum, ut ideæ sensuum vivaciorum difficilius restarentur: eadem ratione, qua sensus ipsi subtiles ac distincti sunt, etiam dignitas delectationum sensualium æstimari debet. — Si conferatur *sphæra activitatis*, sensus iterum rationem subtilitatis sequentur. — Sed quid? si sensus sensui contradicit, an fallunt sensus? non fallunt quidem, sed, ne tibi sint occasio erroris, sensum objecto proprium adhibe, plures sensus, rationem subinde consule, & præsertim organi ex- & interni, mediæ ac distantix rationem habe.

§. 5. *Leges & differentia duplex idearum sensualium.* Lex generalis sensationum est: sensatio semper se habet, sicut impressio in organo utroque facta: inde leges speciales secundum *differentiam idearum materialem*: variant ideæ *a*) pro varia objectorum externorum in organa actione, *b*) pro diversitate organorum, *c*) pro diversa organorum & *d*) cerebri dispositione —
sunt

sunt porro vel *simplices* vel *compositæ*: simplices tantum dicuntur relate ad nostram apperceptionem, non ex impressione, quæ semper composita est; simplices definiiri nequeunt, hinc etiam per sensationes ex- vel internas tantum adquiruntur, claræ tamen sunt & uniformes, dividi nequeunt, varios tamen gradus admittunt, quos exprimere non possumus, nisi comparando ideas unius sensus cum ideis per alium sensum acceptis: ideæ compositæ differunt ab adsociatis — 2) *juxta differentiam formalem* sunt ideæ vivaces, claræ, distinctæ: vivacitas ideæ causatur per fortem impressionem, & pendet a quantitate motus, qua objectum externum in organa agit: hæc obstat sæpe claritati & distinctioni ideæ sensualis: distinguenda est claritas impressionis a claritate ipsius ideæ: clara impressio motum objecti saltem ita intensum requirit, ut in animam propagari & objectum apperipi possit: hinc objecta remotiora obscurius percipiuntur: idea distincta erit, si quævis objecti pars in peculiarem organi partem agat: impressio fortior debilitat vel extinguit remissionem.

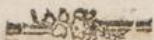
§. 6. *Experientia.* Cum omnis nostra cognitio a sensibus pendeat, plurimum interest, experientias nostras esse legitimas: est vero experientia vel *immediata* vel *mediata*; per immediatam formantur non nisi ideæ positivæ de rebus, judicia intuitiva, affirmativa, de rerum tantum existentia, adeoque de rebus singularibus, & notis earum variabilibus; per mediatam acquiruntur ideæ claræ, formantur judicia negativa de notis rerum constantibus, adeoque universalia, nexusque causalis invenitur: ut vero experientia utraque sit legitima, varia sunt attendenda & cavenda, atque inprimis vitium subreptionis, quod variis modis committitur — experientiæ nostræ ampliantur *observationibus*, quæ sunt vel vulgares vel artificiales, & *experimentis*: in his capiendis speciales cautelas notamus.

§. 7. *Natura representationum.* Quid est jam representatio? quomodo fit, ut præsens aliqua animæ mutatio exhibeat objectum quoddam ab ipsa distinctum? quid senserint de indole representationum Plato, Democritus Aristoteles cum Peripateticis, Idealistæ, Leibnitiuss ac Wolfius, exponemus: nobis representatio est ea animæ modificatio, ex qua cognoscitur aliquod objectum: plures simul representationes anima capit — *apperceptio* est actio animæ continuato quodam intuitu objectum percipientis, quod seu singulare quoddam & ab aliis discretum cognoscitur; dicitur etiam *conscientia objecti*,

erveo connexio: p
cedant, aliis sensib
s ex sono homin
amplius est sensu
biles — casus ne
tu habentur quoque
distantiæ, magni
ebent, quo distan
ptum a motu ob
tari, acuti vel
experientia testa
dispositionem, b)
c) faciliori re

btior est, quo
sequuntur au
ctas idearum,
untur reliqui
tarum, ea
idem ordo
per phanta
fficilius re
unt, etiam
atur sphaera
Sed quid? si
em, sed, ne
plores sensus,
mediæ ac distan

ualium. Lex
ressio in organo
um materialium
actione, b) pro
i dispositione —
sint

objecti, nisi forte per conscientiam majorem gradum apperceptionis indicare velis — an dantur in nobis representationes obscuræ, quarum conscientiam non habemus? videtur ita: inde etiam explicari potest illa quæstio: an anima semper cogitat? — criterium inter ideas claras & obscuras est apperceptio.

§. 8. *Vis representandi actus.* Vis representandi exercetur attendendo: attentio pro varia directione dicitur comparatio, reflexio, abstractio: attentioni adjungitur actio animæ in organa in — & externa, abstractio vis ejus ab aliis objectis, & intensio uni facta: attentione idea sensualis & ipsa impressio fit clarior atque vivacior: si plura objecta simultaneam faciant impressionem, aut celeriter succedentem, attentio dissipatur, idea oriuntur incompletæ, & impressio fortior auget difficultatem attendendi ad debiliorem — attentio est vel ampla vel restricta, vivida vel debilis, aut plane suppressa, ordinata vel dissipata, votabilis aut fixa; hæc variae affectiones attentionis dependere videntur a diverso motu spirituum animalium in cerebro — demum attentio est vel flexilis vel tarda, hæc facit homines intractabiles, nisi a juventute attentionem dirigere discant: confortatur attentio usu, & exercitio congruo, debilitatur conversione nimis diutina ad unius generis objecta: reficiendæ attentionis optimum medium est variatio objectorum; attentio, licet adjunctam habeat reactionem animæ in organa ex- & interna, tamen simul est actio animæ immanens — phantasia tanquam vis animæ ideas semel habitas reproducendi utique & ad vim representandi referri debet, sed quia ista cum aliis quoque animæ facultatibus connexa est, infra speciali sectione de ista agetur.

SECTIO II. VIS SENTIENDI.

§. I. *Objectum sensus (Gefühl).* Conscientia nostri multiplex distingui debet a) corporis b) animæ, mutationum, actionum & virium ejus c) existentia d) individualitatis propriæ & e) personalitatis: varia ratione oritur & amittitur hæc conscientia — omnis animæ mutatio, quæ apperceptitur a nobis ceu mutatio nostri, est *sensio*; prout vel mediatum ejus objectum est status corporis proprii, vel immediata mutatio animæ, dicitur *ex-* vel *interna*: sunt autem omnes animæ modificationes, non indifferentes, sed

sed quæ eam voluptate aut tadio afficiunt, *sensiones* sive *commotiones animi* (*Nährungen, Empfindnisse*). Nihil sentimus immediate, nisi præsentem animæ modificationem, & quidem ceu passionem: ipsas animæ actiones immediate non sentimus, sed tantum relicta earum vestigia; nec etiam sentimus relationes nostrarum idearum, quas tum erga se invicem, tum ad statum animæ habent, sed tantum absolutas nostri mutationes.

§ 2. *Sensus externus (äußres Gefühl) sive conscientia corporis.* Corporis conscientiam acquirimus per omnes *sensiones externas*, quales sunt *sensiones* famis, sitis, caloris, frigoris, nausæ, assuet- & insuetudinis, lassitudinis, refectionis &c. hæc distinguuntur a *sensationibus externis*; licet in organizatione externa sedem ambæ habeant, tamen illæ non representant objecta externa, sed immediate statum corporis proprii: *sensiones*, quo sunt vivaciores, eo vivacior, quo plures simultaneæ, eo magis distincta erit conscientia corporis: vivacitas tamen ista certum gradum excedere non debet: non diu erit homo sine conscientia corporis: non nisi earum partium corporis & eatenus conscientiam habemus, quatenus nervis præditæ, sunt præsens immediatum instrumentum sensationum. — In *sensatione externa* pars duplex distingui debet, *representatio objecti externi*, & *modificatio nostri*, ultimo sub respectu tantum nostri conscientiam parit, & quidem eo minus, quo magis ad objecti externi contemplationem elicitur vis representandi: quo hæc minus viva, eo vivacior est sensus nostri: unde vero est, quod aliæ magis vim representandi, aliæ magis sensum nostri ipsorum excitent? id pendet a) a prævia certæ facultatis cultura b) ab impressionis ipsius qualitate; viva & confusa afficiet sensum, distincta vim representandi: hinc jam facile assignari poterit proportio, qua sensus nostri externæ alterutram facultatem magis excitant.

§ 3. *Sensus internus s. conscientia animæ & existentia propria.* Mutationum animæ immediatam conscientiam habemus, discernimus etiam sensu interno varias harum mutationum affectiones, varios gradus claritatis idearum, ideas simplices & compositas, compositas ab adlociatis, sensationes a phantasmatis; appercipimus adsensum & dissensum quibusdam propositionibus, quibusdam impressionibus in oculo & aure factis, aut certis actionibus hominum præstitum, unde sensum *veri*, *pulchri* & *moralem* animæ tribuunt. — Dum agimus, eo momento conscii quidem non sumus, nos age-

re; interim aliter mutationes passivas, aliter activas in nobis oriri sentimus, quas dum inter se conferimus, conscii reddimur actionis & passionis propriae; quas mutationes a se ipsa dum anima discernit, facultatum passivarum & virium propriarum conscia fit: hæc ergo conscientia vis est tantum mediata & reflexa: ex diversitate actionum inferimus diversitatem virium; earum vero nullam conscientiam habere possumus, quæ nondum in nobis prodierunt — sicut conscientia mutationum corporis aut animæ per sensationes immediata est, sic etiam semper immediate coappercipimus existentiam nostram, utique non independentem a præviis nostri mutationibus, sed semper comitatur conscientia existentia conscientiam mutationum nostri; per ratiocinium ergo non infertur; unde huc nihil probaret illud Cartesii: cogito: ergo existo; sed existentia est factum quoddam indemonstrabile & primum: longiori via ex conscientia actionum nostrarum accipitur conscientia existentia nostræ; hæc conscientia gradus vivacitatis & extensionis admittit, cum conscientia sensationum ex- & internarum obscuratur, debilitatur, supprimitur; est vel confusa solum, vel etiam distincta — experientia internæ sunt etiam vel immediatæ vel mediatæ: de eo dubitare non possumus, quod immediate experimur, possumus autem decipi circa experientias mediatas; ne fallamur, cautelæ quædam notandæ sunt.

§. 4. *Conscientia individualitatis & personalitatis.* Individualitatis idea componitur ex omnibus nostris ex- & internis determinationibus accidentalibus & essentialibus, hinc valde incompleta est; hæc conscientia origo est omnis decori & actionum reflexarum, deficit, cum sensationes a phantasmatis non discernuntur, qui status varios gradus habet, in meditatione profunda, affectibus vehementibus, in melancholico, ebrio, fanatico, somniantem, delirante &c.; conservatur hæc conscientia, & si fuerit amissa, revocatur, per sensationes præsertim statum nostrum externum respicientes — hæc conscientia individualitatis propriae est nobis sensus jucundissimus; quilibet secum ipso contentus, sibi ipsi maxime placet, tum res aliæ ea proportionem, qua ad eum relationem habent, similitudinis, affinitatis, communionis cujuscunque; ex jucunditate ista oritur in omnibus conatus eam conscientiam continuandi, & impediendi, ne nimis debilitetur, aut ullo tædio afficiatur: viva autem conservatur ea conscientia a) per certas idearum affectiones, si nempe sint novæ, veræ, præsertim a nobis ipsis consecræ, distinctæ, si objecta grandia, pulchra & perfecta repræsentent, b) per sensationes

fiones
& forti
tandi
terna
veram
modis
continc
niscen
tia ex

Vim
cendi
disting
tandi
relation
quæcunq
impressio
cognition
accepte
utitrari
actus su
abjct
ad mu
faculta
in cog
flexione
inferior
posse p
rifica
diversa

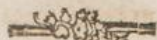

siones *c*) affectus *d*) variationem affectuum, *e*) conscientiam præsertim virium & fortitudinis propriæ, quo refertur fortitudo & forma corporis, vis cogitandi & eloquentiæ, artes, quas quis exercet, divitiæ, omniaque bona externa & honor proprius: plurimum vero interest ad felicitatem nostram, veram esse hanc conscientiam nostri & justam æstimationem: quibus vero id mediis conficietur? — hæc conscientia nostri est vel *comitans* solum, vel *continuata*, quæ est conscientia *personalitatis* nostræ: hæc fundatur remissionis, eoque gradu viva & perfecta erit, quo ista; hinc differt a conscientia existentia & personalitatis.

SECTIO XII.

VIS COGITANDI.

Vim cogitandi aliqui intellectum, alii rationem, aut facultatem cognoscendi superiorem appellant, alii intellectum cum ratione confundunt; nos distinguimus vim intelligendi, judicandi, ratiocinandi sub generica vi cogitandi comprehensam: vis cogitandi comparatione idearum, atque intuitu relationis, quam illæ erga se habent, occupatur: a forma, quam impressio quæcunque a vi cogitandi elaborata accipit, dicitur *idea reflexa*, quatenus sola impressione constabat, *intuitiva*: alio adhuc sensu *ideæ intuitivæ* opponuntur cognitioni *symbolicæ & analogicæ*; *ideæ* per sensum ex- & internum immediate acceptæ sunt *intuitivæ*, in cognitione analogica sensationes istæ, in symbolica res arbitrariæ sensibiles sunt nobis: signa aliarum rerum & idearum — vis cogitandi actus sunt *ideæ relativa*, quæ involvunt aliquam relationem, his opponuntur *absoluta*: alio etiam sensu subinde dicuntur *judicia nostra esse relativa*, quatenus ad mutabilem quandam & arbitrariam mensuram exiguntur — divisio inter facultatem cognoscendi *inferiorem & superiorem* inventa est, ut id, quod in cognitione nostra sensui debetur, distingueretur ab eo, quod a propria reflexione profectum est; male ponitur ea distinctio, si per vim cognoscendi inferiorem non nisi confusæ, per superiorem non nisi distinctæ *ideæ* adquiri posse putentur: nec vis cognoscendi superior, si ponitur ceu nota characteristica hominis a bruto, ut altior solum gradus vis inferioris, nec ceu vis diversa & seorsim agens concipi debet.

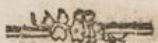
ARTICULUS I. INTELLECTUS.

§. I. *Operationes intellectus.* Vis cogitandi occupata efformatione idearum distinctarum & universalium *intellectus* a nobis vocatur: quid sint notæ idearum & quotuplices, quid ideæ claræ, claritas synthetica & analytica, quid ideæ distinctæ, adæquatæ, quomodo per intellectum formentur, hic dicendum est — altera functio intellectus est *abstractio*: per hanc formantur ideæ universales, quæ sunt vel *sensuales* vel *superiores*: abstractio per varios gradus elevari potest, inde exsurgunt ideæ specierum & generum; omnis tamen idea, utcunque simplex reddita per abstractionem, utpote in sensationibus contenta, ad eas denuo reduci potest. — Triplici autem modo ideæ universales a nobis obtinentur a) per *verba* b) abstractione quadam *naturali*: sic abstracta sensuality præsertim oriuntur altiori impressione ejus, quod erat in pluribus sensationibus simile: hinc possibiles sunt ideæ universales sine usu verborum c) *artificiali*, sic abstracta intellectualia fiunt, prioribus magis distincta & determinata: sed quomodo representantur in nobis talia abstracta, quibus in natura objectum reale & determinata imago in cerebro non respondet? id diversi diversimode explicant, & omnes conciliari possunt, si attendatur triplex abstractorum origo — idea universalis extensionem quandam habet & comprehensionem: hæc vero dux proprietates sunt erga se in ratione inversa — insignis usus est idearum universalium: dant cognitioni nostræ extensionem, claritatem, distinctionem, sunt fundamentum linguarum ac ratiociniorum, conciliant denique cognitioni in tanta rerum varietate ac confusione ordinem, dum objecta in genera & species distribuuntur; quæ classificationes licet forte non sint conformes rebus ipsis in natura existentibus, licet non exprimant essentiam realem, tamen utiles sunt, & limitato intellectui nostro adcommodatæ — abstractione quoque notæ constantes cognoscuntur & variabiles, sic ideæ *substantiarum* oriuntur & *modorum*: hinc patet, quid sint ideæ abstractæ, quatenus concretis opponuntur: ideæ subjectorum utique non exprimunt, nisi essentiam nominalem, hinc non sunt apud omnes eadem; magis adhuc variant ideæ modorum, præsertim compositæ, cum plane non habeant in natura determinatum objectum, unde abstracti debent — ideæ abstractæ vel sunt *sensibiles* vel pure *intellectuales* vel *mixtæ*; omnibus adjunctum quidem est signum quoddam sensibile, per quod
in

in anima repræsententur, sed intellectuales in sensu interno potius, illæ in externo suum habent.

§. 2. *Nexus facultatis abstrahendi cum facultate linguam verbalem addiscendi.* Signum est quodcumque objectum sensibile, aptum ad rei cujuscunque repræsentationem excitandam: est vel *naturale* vel *arbitrarium*: significatio ejus ad sociationem idearum nascitur: signa *necessaria* sunt ad ideas mutuo communicandas, in qua communicatione jam insigne commodum continetur: *utilitas* signorum late patet: 1) per ista omnes ideæ sensuales & abstractæ clarius & facilius reproducuntur. 2) Per signa lecta vel audita novæ idearum series facilius nectuntur, sic ideæ magis veniunt in usum & potestatem nostram. 3) Ideæ universales potissimum per signa adquiruntur & phantasia imprimuntur. 4) Facilius conjunguntur & ordinantur: *maximus igitur est lingua in rationem influxus* — necessaria signorum dotes, ex quibus linguæ cujuscunque perfectio æstimari debet, sunt a) signum sit aptum, b) vi significandi præditum, c) facile: quæcumque signorum collectio generatim *lingua* vocari potest: prima se exerit *lingua animalis* s. *clanorosa*, & *lingua per signa vultus*, quæ duo linguam *naturalem* constituunt: hæc plures defectus habet; paulo aptior videtur *lingua per gestus*, sed & ipsa valde imperfecta: *lingua verbalis* reliquis longe præstantior per sonos articulatos ideas exprimit; soni autem articulati sunt signa magis perceptibilia, facilia, multæ variationis capacia tam in conjunctione, quam pronunciatione, facile se ad sociant ideis, & usum habent universalem: impressiones ab objectis in aure factæ ceu objectorum qualitates sonoræ facilius ceu signa ipsorum objectorum abstrahi & usurpari possunt, quam impressiones in tactu vel visu factæ. — Linguam verbalem ab hominibus inventam esse, plures rationes suadent: sed quomodo potuit ab hominibus inveniri? homo in societate cum hominibus constitutus sine prævio linguæ usu & individua apprehendiendi, & abstracta formandi vi præditus, organo linguæ valde modificabilibus & facultate imitandi naturam circumquaque sonantem instructus, in tanto se aliis exprimendi instinctu quidni initium dare potuerit linguæ proprias sensiones, animalia, objecta sonora manifestanti? unde vero soni articulati? unde signatio objectorum non sonorum? insensibilium? successiva hæc fuit linguæ cultura, & grammaticæ totiùs inventio: mediam inter eos, qui negant potuisse, & qui affirmant debuisse ab hominibus linguam verbalem inveniri, tenemus sententiam: ex his patet, quod *lingua & ratio se*

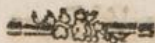

mutuo perficiant — quævis lingua suum habet *genium*; *virtutes* linguæ sunt copia, elegantia, flexibilitas, & perspicuitas; *analogia* linguarum sæpe ad sensum vocis determinandum servit: linguæ aliter primitus, aliter una jam cognita *addiscuntur* — inventio *scripturæ* mirus profecto & insignis est ingenii humani partus; deprehenditur in nationibus antiquissimis & *realis* & *literalis* scriptura, multis realem prærogativis excellens: aut a reali ad literalem transitus factus, aut mox literalis inventa est; *successivam* ut lingua culturam habuit.

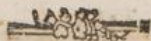
ARTICULUS II. VIS JUDICANDI.

§. 1. *Judicii indoles.* Judicium est intuitus relationis, quam duæ idæ inter se comparatæ ad se habent; tria ergo ad judicium requiruntur; relatio idearum ad se est vel relatio con- vel disconvenientiæ; judicium differt ab idea composita; hinc patet, quod, sicut nullæ relationes, sic nec judicia sentiendo, sed cogitando oriuntur: dantur vero judicia sensuality, tum nascuntur judicia generum & specierum, sicut idæ universales: judiciis universalibus opponuntur intuitiva — judicia sunt vel *immediata* vel *mediata* s. *conclusa*; judicia immediata alia non dantur, nisi vel experientiæ immediatæ vel clara principia rationis; sapissime vero a nobis judicia mediata pro immediatis habentur — dotes judicii sunt, si sit *subtile*, *acutum*, *penetrans*, *maturum*; distinguunt etiam *theoreticum* & *practicum*, quod intelligendum est, si dicitur hominem judicio gaudere: tribuitur etiam sensibus externis judicium quoddam, unde judicium aurium dicitur.

§. 2. *Indoles & veritas propositionum, quibus judicia exprimuntur.* In propositione spectari imprimis debet determinatus sensus & relatio cujuslibet termini, quam ejus *suppositionem* vocant — affectiones propositionum sunt vel *absoluta* vel *relativa*: ad absolutas spectat earum qualitas, quantitas, materia, forma, & determinatio; ad relativas æquipollentia, conversio, subalternatio & oppositio, a) *qualitas* propositionum consistit in determinata relatione duarum idearum ad se invicem; hinc sunt vel *affirmativa* vel *negativa*: in affirmativis idæ subjecti & prædicati sunt vel *subordinata*, vel *coordinata*, vel *reciproca*, in negativis vero sunt vel *disparata*

rata, vel *opposita*, & hæc vel *contradictoria* vel *contraria*, a negativa discerni debet propositio infinitans & subsumta, b) *quantitas* propositionis desumitur ab extensione subjecti; unde propositio est vel *singularis* vel *universalis*, *def-* aut *indefinita*; propositio indefinita præsumitur universalis, nisi de mente auctoris constet: vera universalitas desumitur ex relatione convenientiæ prædicati cum subjecto: prædicatum propositionis affirmativæ est particulare, negativæ vero universale. c) *Materia* propositionum est vel id, quod continet quævis propositio, unde dicitur *theoretica*, *practica*, *axioma*, *theoremata*, *problema* &c., vel est determinata ratio, qua prædicatum enunciatur de subjecto: propositio affirmativa in materia contingente requirit existentiam subjecti ad sui veritatem, non vero, si sit negativa aut in materia necessaria, d) *forma* derivatur a pluralitate idearum: ratione formæ sunt vel *simplices*, vel *complexæ* vel *compositæ*, hæc vel *ex-* vel *implicite compositæ* s. *exponibiles*; explicite tales sunt *copulativa*, *hypothetica*, *disiunctiva*, *causalis*; exponibiles vero *modalis*, *exclusiva*, *exceptiva*, *comparativa*, *exhibitiva*, *adversativa*, *inceptiva* & *desitiva*: quisnam est cuiusvis propositionis compositæ sensus? quid ad cuiusvis veritatem requiritur? In propositionibus complexis quando propositio *incidens* falsam reddit totam propositionem? e) *Determinata* propositio est, si ratio sufficiens relationis, quam prædicatum habet ad subjectum, in ipsa continetur, alias erit indeterminata; potest vero determinata esse vel *vi definitionis*, vel *vi conditionis*; unde attendi subinde debet ad sensum *compositum* & *divisum*; omnis propositio determinata universalis est. — *Definitiones* distinctam & determinatam rei notionem exprimunt, unde patet, quæ sint leges definitionis, sc. 1) exprimat notas essentielles rei vel saltem attributa, 2) sit reciproca cum definito s. e. nec latior nec angustior isto. 3) Sit clarior definito, hinc verba sint clara, definitum nec mediate nec immediate ingrediatur definitionem: definitiones sunt vel *reales*, vel *geneticæ* vel *nominales*: quem usum habent definitiones generatim? quem reales? quem nominales? ab his differunt nudæ vocum explicationes: subin adhibendæ *descriptiones*: quis vero & abusus definitionum — ad propositiones disiunctivas reducitur *divisio* logica, licet illæ latius pateant: leges divisionis sunt a) quælibet species contineat totam notionem generis b) membra sint opposita c) simul sumta exæquent totum d) species debent esse proximæ generis, & debita fiat subordinatio membrorum per subdivisiones: quis usus divisionum, quis abusus? — inter *relativas* propositionum affectiones notanda imprimis est earum *oppositio*; dicuntur

tur autem oppositæ, quæ una veræ esse non possunt: oppositio autem est vel in *materia*, si ipsæ ideæ sint oppositæ, vel in *forma*, si signa qualitatis & quantitatis sibi adversentur: contradictoriæ in nulla materia possunt esse simul veræ, nec simul falsæ; contrariæ nunquam sunt simul veræ, sed tantum in materia contingente simul falsæ; subcontrariæ possunt ambæ esse veræ, (unde istæ, sicut & subalternæ oppositæ non sunt) nunquam tamen simul falsæ: ex his patet, quando a veritate unius ad falsitatem alterius, & vicissim, procedat conclusio; quomodo cuius propositioni & simplici & compositæ sua assignatur contradictoria?

ARTICULUS III.

RATIO.

In determinanda notione *rationis* humanæ quidam respiciunt ad modum operandi omnibus ejus actibus communem, & tum esset capacitas idearum comparandi earumque relationem respiciendi; aliqui ad singulos tantum actus, & hi strictius facultatem ratiocinandi pro ratione sumunt, alii ad varias rationis in homine dispositiones, & si eam fundant in reflexione, alii denique systema veritatum universalium nobis congenitarum rationem appellant: nos operationes rationis quadruplici sensu singillatim exponemus.

§. I. I. *Ratio humana primo sensu sumpta est facultas idearum comparandi, earumque relationem perspiciendi, quod verum cognoscit, admittendi, & falsum reprobandi — generales ejus agendi leges.* Sicut vires corporum & vires appetendi in anima per experientiam constantem observantur certo quodam & immutabili modo agere, ita & vires cogitandi, inde leges motuum, appetitus, cogitandi abstrahuntur; tales cogitandi leges istæ sunt: 1) non possumus cogitare, quod idem simul sit & non sit 2) non possumus ideam ex notis contradicentibus componere, 3) nec notam essentialem ab idea separare, 4) debemus ceu eadem vel similia cogitare, in quibus notarum identitatem perspiciamus, 5) posito eo, ex quo aliud plene intelligitur, & illud ipsum admittere debemus, 6) quæ conveniunt vel repugnant generi aut speciei, etiam affirmare vel negare debemus de inferioribus. Jam ab hisce subjectivis cogitandi legibus principia quædam abstracta, & ad ipsam objectorum naturam translata sunt, & vocatur, 1) *principium contradictionis* 2) *principium*

inconjungibilium, 3) *inseparabilium*, quæ duo fundantur immediate in principio contradictionis, 4) *principium convenientiæ* s. identitatis, 5) *ratiōnis sufficientis*, 6) *dictum de omni* & *dictum de nullo*: inter hæc principia, in omnibus cogitandi actibus se potissimum exerunt principium contradictionis & convenientiæ, illud in perspicienda idearum impossibilitate, falsitate judiciorum & ratiociniorum affirmativorum, & negativorum veritate; hoc in idearum possibilitate, judiciorum & ratiociniorum affirmativorum veritate — ista duo principia, contradictionis & convenientiæ, sunt quoque principia formalia veritatis; *veritas* vario sensu sumitur, jam metaphysica intelligitur, jam physica, moralis, historica, hermeneutica, logica; ex his si abstrahatur notio communis, est veritas con- vel disconvenientia eorum, quæ ut eadem vel distincta ratio repræsentat & repræsentare debet: veritas *objectiva* distingui debet a *subjectiva*, illa absoluta est & immutabilis, hæc vero relativa, & varios gradus perfectionis admittit, prout cognitio magis, vel minus ad veritatem objectivam accedit: quod est objective verum, potest videri subjective falsum, & vicissim: objectiva veritas nulla alteri contradicit; hinc, quod cum vero pugnat, falsum est, & omne falsum cum aliquo vero pugnat — veritas est denique vel *idealis* solum in propositionibus, ubi prædicatum quidem consentit subjecto, sed non sumitur, aut non demonstratur, ideam subjecti esse possibilem aut realem; si hoc, erit veritas *realis*.

§. 2. *Varie operationes rationis humanæ pro vario intuitu criteriorum veritatis.* Principiis supra positis nituntur leges assensus logici & dissensus vero aut falso præstiti, & quidem assensus erit necessarius, si intuitus veritatis sit *evidens* vel *certus*, non vero si *dubius* aut *probabilis* — criteria, ex quibus veritas cognoscitur, sunt vel *directa* vel *indirecta*, *interna* aut *externa*, *suf-* aut *insufficientia*: criteria veri, si in propositione distincte cognoscuntur, ea *evidens* dicitur; necesse est vi legis cogitandi necessariæ propositionem evidentem esse veram: sed falluntur etiam homines subinde evidentia apparente! characteres dabimus, qui evidentiam veram a spuria discernant. Hæc vero evidentia est vel *immediata* in intuitu veritatum immediatarum, tunc assensus est momentaneus, tardior in veritatibus *mediate evidentibus*, quæ reduci debent ad veritates immediatas, ut sint objectum sanæ rationis, & veritas pateat; hoc fit ope *demonstrationis*; hæc fit ordinata & consummata: prout diversa sunt demonstrationum principia, aut eorum constructio, varia sunt demonstrandi genera; sic dicitur demonstratio a *priori* & *posteriori*.

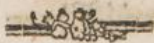
posteriori, synthetica & analytica, directa & apogogica: varia autem demonstrationum vitia vitanda sunt. Effectus demonstrationis sunt, quod vincat intellectum, assensum extorqueat, dubium excludat, etiam tum, cum veritas appetitui non adridet — qui sine formidine erroris propositioni adhæret, vel sufficientes veritatis rationes intuetur vel solum insufficientes, hoc casu aderit *persuasio*, illo *certitudo*; ambo differunt tum origine, tum sequelis: qui convictus est de veritate, oppositum ejus non cogitat ut possibile, hinc, sicut impossibilitas oppositi, sic & certitudo est vel *absoluta* s. *metaphysica*, vel *conditionata*, & hæc, prout leges naturæ sunt vel physicæ vel morales, est vel *physica* vel *moralis*: hæc licet non sit absoluta, tamen eam sequi & possumus & debemus — certitudo physica, præsertim de futuris eventibus, quibus nititur rationibus veritatis? plures præteritæ uniformes experientiæ vi ad associationis idearum faciunt, ut in iisdem adjunctis similem eventum expectemus, & quidem cum inclinatione quadam naturali, quæ ceu vera mentis humanæ perfectio ad falsum inducere nequit.

§. 3. *Habitudo rationis erga cognitionem probabilem*. Si intuitus veritatis desit, aut quod plane non perspiciantur, aut æquales oppositæ rationes veri, tunc mens est in *dubio*; tunc assensus non consequitur: quando vero dubium est prudens, quando imprudens? — Sin rationes aliquæ veritatis perspiciantur, quæ quandam ad assensum inclinationem pariunt, sed non insuperabilem, quia oppositum ut possibile agnoscitur, hæc cognitio dicitur *probabilis*; unde propositiones contradictoriæ ambæ probabiles esse possunt; minus probabilis non hoc ipso falsa, nec probabilior vera; respectu diversorum eadem propositio minus probabilis & probabilior esse potest: majori probabilitate nituntur præsumptiones, quæ, donec de falsitate positive constet, pro veritate valent — si respiciuntur ipsa criteria veri probabilis, tunc probabilitas est vel *directa* vel *indirecta*; directa æstimatur numero & pondere rationum insufficientium: si in ratioeinio alterutra præmissa solum probabilis fuerit, talis quoque erit conclusio: indirecta erit eo major, quo pauciores sunt rationes pro veritate oppositi, aut quo plures pro ejus falsitate — sin respiciuntur ipsæ veritatis rationes probabiles, tunc probabilitas erit vel *philosophica* vel *analogica* vel *mathematica*: generatim probabilis concludendi ratio fundatur expectatione similitudinis in successione & forma objectorum; tunc in specie *philosophica* ob quasdam rationes internas, *analogica* ob conformes experientias, *mathematica* ex relatione effectuum possibilium oppositorum ad se invicem iudicium format

— ad

— ad probabilitatem philosophicam spectant *hypotheses*, quæ sunt causæ ideales adsumtæ, ut per eas certa phænomena explicentur: quomodo gradus probabilitatis in hypothesibus determinari debet? hypotheses utiles sunt inveniendæ veritati; sed aliquando frustraneæ; quis earum abusus? — ratio concludendi analogica plane naturalis est homini; sub se complectitur *inductionem* & *argumentum analogicum* in specie: quodnam est utriusque discrimen? inductio incompleta, quales sunt pleræque, fundat conclusionem probabilem, si de inferioribus deficientibus non potest ostendi contrarium, & quidem eo probabiliorem, quo de pluribus inferioribus constat prædicatum: argumentum analogicum ducitur a simili ad simile, & supponit quandam naturæ & hominum in ratione operandi unitatem: subinde inane est hoc argumentum; tunc vero probabile, si 1) sit vera similitudo inter id, a quo concludis, cum illo, ad quod concludis 2) si in notis affectionibus similibus sit aliqua saltem ratio illius ignotæ, quam infers — *mathematica probabilitas sive calculus probabilium* non nisi tunc locum habet, cum casus possibiles oppositi sunt vel per combinationem determinabiles, vel ratio, quæ est inter casus possibiles oppositos, per experientias jam determinata est: probabilitas in his casibus exprimi potest per fractionem, & æstimari ex ratione numeratoris ad denominatorem i. e. ex ratione, quam casus dati habent ad omnes possibiles.

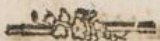
§. 4. *Objecta cognitionis probabilis.* Probabilitas ratione objecti, circa quod versatur est a) *physica*, b) *prognostica*, c) *historica*, d) *hermeneutica*: *physica* circa existentiam & indolem rerum actualium versatur, supponit similem sibi esse naturam, concludit a similibus aut dissimilibus proprietatibus vel relationibus ad similes aut dissimiles: *prognostica* nititur conclusione similitudinis præteriti cum futuro, est eo major, quo magis numerus experientiarum conformium excedebat numerum difformium: *historica* est vel *analogica*, si ex certis circumstantiis testium eorum auctoritatem colligit, vel *philosophica*, si ex ipsis rei circumstantiis & internis testimonii qualitatibus veritas præsumitur: datur *certitudo historica*, si probari possit *dexteritas* & *sinceritas* testium: inprimis autem factum, quod testantur, debet esse possibile, & sub iis etiam circumstantiis, sub quibus contigisse fertur; facta tamen insolita & mirabilia non statim ceu falsa rejicienda sunt; deinde examinanda *auctoritas* testium; quæ coalescit ex eorum dexteritate & sinceritate; *dexteritas* iterum est vel *ex-vel interna*; neutra præsumitur;

interna consistit in viribus animi ad testimonium rite ferendum necessariis; ad hanc examinandam seruiunt sequentes canones: 1) quilibet rem sensibus obviam & observatu facilem, quam vult observare, rite observat. 2) Si plures testes convenient in re observata, praesumi nequit, quod in eundem errorem inciderint, observando rem plane ordinariam. 3) Dexteritas historici colligitur ex ejus stilo, ratione attestandi, exemplis criscois alias jam datis. 4) subinde tales sunt testes, ut rem scire debuerint: *externa* dexteritas consistit in certis circumstantiis loci vel temporis, quibus testis capax redditur cognoscendi; colligitur praesertim ex aetate testis & locorum distantia; quo per plures factum orali tantum traditione propagatur, eo magis ordinarie semper fides imminuitur, hinc praefertur in regula testis fonti propinquior, oculatus aurito, domesticus extraneo, coaevus posteriori: omne testimonium semper niti debet *teste oculato*, ab hujus auctoritate pendet ultimo veritas testimonii per quotcumque testes medios propagati, hinc rumor sine capite suspectus, hinc si plures auriti eundem oculatum sequuntur, pro uno valet eorum testimonium: *testes non oculati quicumque* eam habent auctoritatem, quam habent fontes, unde hausere, nempe vel ex commercio cum oculatis, vel ex monumentis scriptis, vel ex traditione orali; monumenta sunt vel publica vel privata; publica privatis praevalent, & plene probant factum publicum, non vero privatum aut dogma aliquod: traditiones populares aut circa facta privata paucis nota versantes non magnam fidem merentur, si traditio ortum habet a teste idoneo oculato, & per medios testes aequali fide dignos propagetur, nihil de firmitate sua perdit; pura vero & genuina censenda sunt traditiones universales circa facta publica, quorum memoriam servari plurimum interest. Sed quid? si de facto silent coevi omnes, & id posteriores referant? hoc *argumentum negativum* ex silentio coevorum invicte probat falsitatem facti, si coevi illius meminisse & potuissent & debuissent; alias imminuit tantum auctoritatem posteriorum; subinde vim nullam habet — *sinceritatem testis* praesumimus, donec de contrario constat, idque ex his principiis: 1) omnibus connatus est veritatis amor, vi cujus ordinario verum dicunt, nec mentiuntur, nisi commodi studio, 2) omnibus etiam connata est propensio aliorum dictis credendi; suspecta igitur veracitas testis tunc solum est, si fuerit deprehensus a) mendax b) partium studiosus c) dissentiens sibi vel aliis: si plures testantur, non facile conspirabunt in idem mendacium; & si non poterant conspirare, convenire nequeunt in iisdem mendacii circumstantiis. Ex hisce patet varios esse gradus probabilitatis histo-

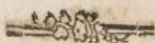
rica, prout plura vel pauciora auctoritatis indicia adfunt — *probabilitas hermeneutica* aut *analogica* est, & supponit similitudinem ratione linguæ, syntaxeos, usus verborum, opinionum & cognitionum inter scriptores ejusdem nationis, ætatis, scholæ &c.; aut *philosophica*. & rationes ex Grammatica, historia, chronologia, ex studio antiquitatum sumtas & psychologicas sequitur: *Ars hermeneutica* duas leges præcipuas tradit: 1) verba semper sumenda sunt *juxta communem loquendi usum*, nisi gravis obstet ratio 2) si usus communis sit deserendus, verba sumenda sunt in usu loquendi, qui *proprius* est auctori; sed quibus mediis investigandus est usus communis linguæ præsertim mortuæ? quibus sensus vocum auctori proprius? quid æquitas in interpretando exigit? illa igitur interpretatio certa est, quæ usui loquendi, contextui, & scopo auctoris conformatur. — Ex his apparet, quot limites habeat certa cognitio in hominibus, & quam late pateat cognitio solum probabilis, hinc respui ista a nobis non debet.

§. 5. *Ratio est sedes & criterium veritatis pro hominibus, i. e. homines pro vero habere debent, quod aliter cogitare non possunt: est vero veritas aut sensualis aut rationalis; hinc veritatis sensualis illud principium est: quod omnes homines eadem ratione sentiunt, id hominibus hoc sensu prædictis verum esse debet; & veritas rationalis, prout aut immediata aut mediata est, nititur mediato aut immediato intuitu principiorum talium, de quibus dubitare non possunt; quod ergo omnes ceu verum cogitare debent, verum est. Jam in specie de veritate cognitionis sensualis. Existunt revera corpora extra nos, quorum existentia in ideis nostris sensualibus exhibetur: non major est difficultas circa conceptum substantiæ materialis, quam spiritualis, cujus tamen existentiam Berkeley admittit; probatio ex sensu communi pro existentia corporum non potest refelli ex principiis rationis, imo ostendi potest, quomodo ratio hominis ex ideis necessario colligat existentiam objectorum externorum & substantiarum a nobis distinctarum: non vero omnium sensationum objecta extra nos reponimus, sed partim in anima, partim in organis, partim extra nos; juxta hanc regulam: quamvis sensationem in eo objecto reponimus, in cujus simultanea sensatione ea ceu pars continetur. An vero corpora sunt *iis qualitatibus* etiam vere affecta, sub quibus nobis apparent? id negant & sceptici antiquiores & recentiores; damus illis ideas nostras de qualitatibus objectorum esse relativas ad hanc organorum structuram & dispositionem individualem, ad ipsam objecti distantiam, situm, medium &c.*

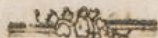
nihilominus, si distinguatur apparentia objecti *constans & regularis* ab *individuali & insolita*, tunc lis erit de nomine, utrum veræ sint illæ objectorum qualitates, quas constans & regularis apparentia exhibet: ergo & *absolutas* corporum qualitates cognoscimus? & istud lis de nomine erit, si certa quædam qualitas relate ad mea & aliorum hominum organa constanter eadem apparet. Si in sensatione aliqua singulari objecta aliter apparent, ac in pluribus aliis, & nostris & aliorum sensationibus apparere, merito dubitamus, an res talis sit, qualis apparet: non tamen statim apparentia insolita rejicienda est ceu falsa: uniformitas nostrarum sensationum est igitur criterium veritatis, quod me physice certum reddit de existentia & qualitate objecti: ex nostris ideis rite quoque colligimus, & aliorum hominum ideas sensuales nostris ordinarie similes esse. Distinctio inter qualitates *primarias & secundarias* fundamento non caret; interim tamen & secundariæ recte tribuuntur objectis, quatenus eis adscribitur vis quædam & dispositio, has sensationes in nobis efficiendi.

§. 6. *Veritas cognitionis rationalis.* Omnis cognitio superior ideis ac judiciis universalibus & ratiociniis absolvitur: si hæc ratiocinia nullam habent præmissam, quæ sit immediata experientia, dicitur cognitio a *priori*, cui opponitur cognitio a *posteriori*: quæ cognoscuntur a priori, cognoscuntur ex caractere veritatis interno, hinc a priori non cognoscuntur notæ objectorum variabiles, sed tantum constantes, non judicia singularia, sed universalialia: vera erit cognitio a priori, si singula judicia gaudeant veritate reali, & consequentia sit legitima. Ideæ abstractæ, si ad earum veritatem nihil requiris, quam possibilitatem, omnes veræ sunt: ast subinde & sæpius referuntur ad objecta externa ceu species vel genera; tunc ad earum veritatem requiritur, ut nec plures nec pauciores notas contineant, quam revera objecto generico vel specifico insunt. Ideæ factitiæ per compositionem, quia arbitrariæ, veræ sunt, si eis competat notarum compossibilitas; adeoque semper veræ, si sint pure positivæ, si sint mixtæ, possunt esse deceptrices. Judicia universalialia quando sunt vera? — *Sensus communis* opponitur *rationi ex ideis & principiis universalibus ratiocinanti*, estque vis judicandi de relationibus idearum ex immediata earum comparatione sine distincta idearum universalium evolutione; omnibus hominibus inest, secundum varios tamen in variis culturæ gradus: judicia sensus communis subinde ex sensuali impressione aut contingenti idearum adfociatione oriuntur; hæc per rationem
sæpe

sæpe emendari debent: illa vero judicia, quæ in necessariis cogitandi legibus fundantur, nec rationi adversa sunt, omnia veritate gaudent. In collisione alicujus principii rationis cum sensu communi vel testimonio sensuum, quam partem sequi necesse est? a) sensus communis juxta leges cogitandi vere necessarias judicans, & evidens principium rationis sibi adversari nunquam possunt: hinc b) si certum sit principium rationis, illo standum est, & experientia sensuum habenda pro mera apparentia, judiciumque sensus communis corrigendum, c) si experientia sensuum sit legitima vel judicium sensus communis ex necessariis cogitandi legibus ortum, & principium rationis incertum, hoc deferendum est — ex hactenus dictis jam determinari potest illa quæstio; an veritas est quid *mere relativum*, an vero datur, & cognoscitur veritas *objectiva*? 1) universales veritates rationis & objectivæ sunt, 2) & judicia de objectorum per sensus cognitorum identitate aut diversitate objective vera: uti 3) & circa existentiam corporum eorumque qualitates sub certis conditionibus, 4) denique & juxta ipsos scepticos circa existentiam & affectiones sensationum internarum.

§. 7. II. *Ratio secundo sensu sumta.* Ratio ab eis, qui singularem tantum ejus actum considerant, nempe ratiocinium, definitur facultas ratiocinandi. Cum judicium ex judicio derivamus, *concludimus*; id vel sine ideæ novæ subsidio fit, & solum ob cognitam Logicæ regulam, vel ope ideæ tertiæ, hæc erit consequentia *mediata* s. *ratiocinium*, illa *immediata*; varia sunt consequentiarum immediatarum genera, usu communi fundata: ratiocinium est series idearum connexarum, quæ connexio fieri debet per ideas medias; hæc ideæ mediæ in ratiociniis præsertim obviis & sensualibus a phantasia juxta leges adfociationis idearum suggeruntur, aut inveniuntur in abstractis præsertim veritatibus per analysin idearum subjecti & prædicati, quarum erga se relationem inquirō. Ratiocinium est vel *simplex* vel *compositum*; principium generale ratiocinii simplicis *affirmativi* est istud: quæ sunt eadem uni tertio, etiam sunt eadem inter se, *negativi*: quæ sunt distincta in eodem tertio, etiam distincta sunt inter se: hæc duo axiomata sunt tantum nova modificatio principii contradictionis & convenientiæ supra stabiliti: ex illis speciales sequuntur syllogismorum simplicium leges a) non nisi tres sint termini, b) terminus medius non ponatur in conclusione c) & semel saltem sit universalis in præmissis d) nullus terminus magis extendatur in conclusione ac in præmissis e) ambæ præmissæ non sint particulares, f) nec negativæ g)

g) conclusio sequatur partem debiliorem. Ratio nunquam errat in ratiocinando, si has ratiocinii leges observat; his si conforme sit ratiocinium, dicitur secundum *formam* legitimum, a quo *materialis veritas* probe discerni debet. Syllogismi *compositi* speciales habent regulas, ut hypotheticus, disjunctivus, copulativus, dilemma, inductio, sorites, quæ speciatim sunt evolvendæ. Figuræ & modi syllogismorum varias rationis in concludendo vias exhibent, quid sunt ista? item quæ fallaciæ in concludendo a sophistis inventæ?

§. 9. III. *Ratio tertio sensu.* Qui in statuenda notione rationis respiciunt solum primariam ejus in homine, quatenus a bruto differt, dispositionem, eam dicunt esse in nobis *voluntariam attentionem* sive *reflexionem* (*Beachtsamkeit, Besonnenheit*); est nempe attentio vel *sensualis* sive *involuntaria*, vel *spiritualis & voluntaria*: attentionem sensualem cient objecta aut 1) se solis & propria sua sensibilitate a) forti impressione b) grata, ingrata c) nova; vel 2) adfociatione cum illis, quatenus aut relationem similitudinis ad illa, aut ad proprias animæ inclinationes & dispositiones habent: attentio spiritualis sive reflexio fundatur in homine a) ampla idearum adfociatione, per quam fit, ut semper plures menti præsentis sint ideæ, in quas attentio converti possit b) facultate & tendentia ideas distinctas reddendi, nec vivacibus solum adharendi c) sphaera activitatis ad certas indigentias non restricta: triplici hac dote discernitur homo a brutis: huc pertinet, quid sit analogon rationis.

§. 9. IV. *Ratio quarto sensu.* Alii denique systema veritatum universalium nobis congenitarum cum Leibnitio rationem vocant: Sed quid de ideis, de principiis innatis habendum? illas Cartesiani, hæc Leibnitius defendit, diversa tamen ratione: cum omnium idearum origo per notas animæ facultates explicari possit, per experientiam sensus ex- & interni, vel per rationis reflexionem, nulli adest ratio, ideas innatas admittendi: iisdem argumentis & Platonis ac Malebranchii opinio de origine idearum refellitur. *Judicia universalia a singularibus differunt tum objecto, tum cognitione veritatis; sunt vero judicia universalia duplicis generis, vel per experientiam, vel per rationem formantur; veritas judiciorum universalium experientiæ pendet a constanti & uniformi experientia, quin requiratur inductio plane completa: principia rationis vero non experientia nituntur, sed evidenti*

intuitu

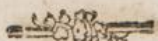
intuitu relationis, quam habet prædicatum ad subjectum; unde ad explicandam certam hominum persuasionem de veritate eorum principiorum necesse non est cum Leibnitio admittere, illa innata esse. Non datur circa principia rationis ulla in hominibus diversitas, si ideæ tantum sint illis eadem.

SECTIO IV.

PHANTASIA & FACULTATES EX EA ORIUNDÆ.

§. I. *Phantasia notio.* Omnes nostræ ideæ & mutationes animæ quæcunque a) ideæ sensuales omnium sensuum b) omnes proprio animæ studio compositæ vel abstractæ c) etiam pure intellectuales d) sensationes internæ e) atque omnes modificationes virium animæ per ideas causatæ in nobis vestigia relinquant: unde & absente causa earum prima reproduci a mente possunt — omnes hæc relicta in nobis modificationes ut plurimum manent inconfusæ, renovantur vi interna majori vel minori, vivacius aut debilius, magis vel minus complete; una semel restaurata plures alias secum adsociatas excitat; quædam longius durant in nobis, aliæ evanuisse videntur, cum quibusdam adjungitur conscientia, eas olim a nobis fuisse habitas, non cum aliis; quædam ideæ per phantasiam transformantur, non aliæ: ex his apparet, a generica vi phantasiæ, quæ est vis, ideæ olim habitas reproducendi, pro varia ratione, quæ ideæ conservantur, reproducentur & combinantur, recte distingui speciales ejus dotes, *memoriam, reminiscentiam, vim imaginandi & fingendi.* — Quo vividiores & clariores erant præteritæ mutationes, quo istæ sæpius repetitæ, aut per sensationem aut phantasiam, quo recentiores, quo magis sensus externi quiescunt, eo etiam vivacius & clarius per phantasiam reproducentur; ideæ phantasticæ sunt ordinarie debiliores, quam primæ mutationes, quarum ipsæ sunt relicta vestigia: hinc criterium in statu ordinario sensationes a phantasmatis discernendi est major illarum vivacitas, licet & alia dentur: alia ratione sensuales ideæ, alia phantastica vivacitatem sortitur.

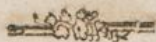
§. 2. *Adsociatio, series, & progressus idearum.* Ideæ in phantasiam receptæ non solitaria existunt, nec casu reproducentur, sed sese conjungunt, ita quidem, ut una renovata & alias restauret: hæc est *adsociatio idearum*, quæ & ipsa juxta certas leges fit, a) simultaneitatis sive coexistentiæ

tiæ b) successione c) similitudinis: quisnam est sensus cujusvis legis, & quænam extensio?: plura vero sunt commoda hujus adfociationis idearum; sic lege similitudinis fundatur idearum apperceptio, idearum universalium efformatio, ingenium ad bellas artes imprimis requisitum, & acumen: lege coexistentiæ & successione plura animæ phænomena explicatum habent, capacitas addiscendi linguam, vis præjudiciorum, diversitas impressionis ab eodem objecto in diversis facta, fortissimi & insoliti effectus, quos quædam ideæ in homine producant, mira combinatio rerum ineptissimarum, vitiosa imitatio, magna pars effectuum anti- & sympatheticorum in homine &c. — Possunt vero juxta has leges adfociari omnis generis ideæ a) sensuales cum sensualibus: præsertim cum ideis visualibus se omnes ideæ aliorum sensuum adfociant, easque reproducunt, non vero per ideas visus & ipsæ reproducuntur. b) sensuales cum phantasticis. c) cum sensationibus externis. d) & intellectualibus e) phantasticæ cum phantasticis, f) intellectuales cum intellectualibus. — Si attendatur ratio, qua ideæ se invicem excitant, tum vel simul, vel nonnisi successive existunt. Ex simultanea apperceptione plurium objectorum vel olim simul sensibus perceptorum, aut cogitando conjunctorum, dicuntur in specie ideæ adfociatæ; cum vero in successivis pluribus ideis nonnisi una alteram evocat, oriuntur series idearum; ordo, quo plures idearum series se subsequuntur, dicitur progressus idearum: series idearum sunt vel deter- vel indeterminatæ: paucissimæ nostræ idearum series determinatæ; ideæ plurimæ quid profunt, nisi sint in series ordinatæ? quorum series idearum conformes sunt, isti facile se intelligunt: juxta formatas sibi semel ideæ quilibet rerum ordinem sibi repræsentat: series idearum inordinatæ pariunt confusionem ingenii, & promiscuam garrulitatem, series pauca & breves ingenium vulgare, rite ordinatæ memoriam fidelem, reminiscentiam, & intellectus præcisionem, arte connexa adhesionem ad certas theorias & hypotheses, ac facilem memoriam, sæpius repetita habitus fundant. — Progressus idearum est vel naturalis, vel irregularis, vel rationalis: naturalis efficitur per notas adfociationis leges, & locum habet in omnibus illis statibus, in quibus anima activa esse non vult, vel non potest. Cur inter series idearum una facilius, quam alia excitetur, variæ sunt causæ: a) facilius suscitantur series idearum per sensationem, quam ideam phantasticam b) nobis familiares & consuetis cogitandi legibus conformes, & quidem a) juxta illam legem adfociationis, juxta quam cogitare assueti sumus; inde dispositio ingenii, acuminis, ingenii philosophici vel systematici. β)

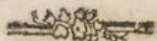
juxta

juxta unam potius ejusdem legis modificationem nobis familiarem, quam juxta aliam: mutato vivendi genere etiam series idearum consuetudine contractæ mutantur. c) *Juxta præsentem mentis dispositionem & affectus*: affectus determinat & speciem idearum reproducendarum, & relationes ac numerum reproductarum — Ideæ reproductæ cum prioribus per notas leges ad associationis saltem non aperte connexæ dicuntur habere progressum *fortuitum & irregularem* — *Rationalis* idearum progressus determinatur per voluntarium animæ influxum: eo fortior & major anima erit, quo major illi in ideas potestas est: hic activus animæ influxus exerit se a) *generali quodam attentionis arbitrio*. b) *rationali delectu & combinatione idearum*: attentio, quid circa ideas possit, supra dictum: delectus circa ideas & combinatio locum habet, si ideæ non sint inseparabiliter connexæ: fit autem delectus idearum. a) *juxta habituales & præsentem animæ indolem* b) *juxta mensuram acuminis ejus*: a) *habituali indoli adscribitur*, quod quædam ideæ præ aliis excitent attentionem, & illam cognoscendi vim, quæ jam exercitio roborata est: præsens animæ status est vel activus vel passivus, in illo juxta certos fines fit delectus; eo difficilior, si vel nimis multas, vel nimis paucas ideas phantasia suscitatur; in isto præferuntur ideæ habituali dispositioni, & præsentis conscientiæ individualitatis faventes: in affectibus minori studio fit delectus. b) *Acumen* relationes idearum ad se invicem examinat, est vel judicium, vel gustus, eo majus, quo fortiores sunt idearum relationes, quæ deliguntur: sine isto acumine licet copiosa & viva phantasia sit, nulla erunt opera ingenii: acumen dispositiones habet tum in phantasia, tum in anima: acumen determinat fines, juxta quos ideæ reproductantur, phantasia dirigit & regularem reddit — Progressus idearum vel *velox* est, vel *tardus*: causæ velocitatis sunt a) affectus b) cupido sciendi exitum c) habitus in certa serie idearum reproducenda; *velox* idearum cursus parit audaciam & variationem in consiliis capiendis, & præcipitantiam in judicando, *tardus* indifferentiam, tarditatem resolutionis, deliberationis, & novæ idearum combinationis: signis jam externis se prodit: pertasi mox erimus hominis, cujus idearum progressus longe aut velocior aut tardior est nostro — Progressus idearum *longior* erit vel *brevior* a) pro copia idearum & serierum, quas jam combinavimus b) pro influxu animæ in cursum idearum: cursus idearum *impeditur* vel *interrumpitur* a) per novam sensationem b) voluntariam attentionem ad unam c) dissipationem d) ordinem idearum vel jam fixum, vel e) nondum cognitum & perspectum.

§. 3. *Dotes & formatio phantasia.* Phantasia est vel viva vel debilis, ordinata vel dissipata vel fixa: hic applicanda sunt ea, quæ supra de attentionis dotibus attulimus: phantasia fixa varios gradus & vivacitatis v. g. in ægritudine animi, melancholia, delirio &c. habet, & irritabilitatis; hæc pendet a qualitate idearum: irritabilitas ideæ fixæ si magna, sæpe oritur stupor sensuum externorum, inefficacia reliquarum animæ virium, defectus conscientie nostri: phantasia fixa dissipatur restituta energia sensuum externorum & memoriæ. — Alæ phantasiæ dotes sunt, si sit copiosa, clara: claritas idearum phantasticarum oritur ex facili communicatione, quæ est inter organa in- & externa: si fortis & calida, indefessa, flexilis & originalis. — Phantasiæ formatio & ideas reproducendi vis varie determinatur per influxum rerum externarum a) aeris b) atmospheræ c) climatis qualitatem, in quo considerari debent natura & situatio regionis, in qua vivimus, indigentia climati propriæ, nutrimenta, calor, frigus cum solo sterili aut facundo.

§. 4. *Varii effectus per phantasiam producti.* Somni a levissimo usque ad profundum, item vigiliæ, varii gradus dantur; hinc difficile est criterium figere, quo somnus a vigilia discernatur: videtur esse ille status, in quo ob organorum vel obstructionem, vel debilitatem sensationes aut nullæ recipi, aut animæ saltem clare non communicari possunt: quid habendum de mediis somnum accelerandi, & determinata hora abrumpendi? — Origo somniorum derivatur a) a præsentis sensatione, aut per causas externas, aut sæpissime per causas corpori intrinsecas facta, b) ab impressionibus vivis ex die residuis. — Progressus idearum in somniis sæpe naturalis, sæpe fortuitus & irregularis est: somnia erunt grata vel molesta pro qualitate ideæ excitatricis, magis vel minus connexa, aut longa juxta habituales phantasiæ dispositionem — In somniis, si motus organorum internorum facile communicatur externis, varias videmus a somniantibus actiones poni: si jam majorem idearum vivacitatem, & faciliorem organorum communicationem mente concepias, phænomena *somnambulorum* facile explicabis: illorum dexteritas agendi nititur majori attentione, omni virium intentione uni objecto applicata, & absentia timoris. — *Visionariorum* (*Geistseher*) phænomena exponi possunt quadruplici ratione a) vehementi commotione phantasiæ, cui sensatio quadam adjuncta est b) defectu aliquo organorum externorum c) arbitraria præternaturali phantasiæ intentione: sic oracula olim reddita a sacrificulis saltem ex parte explicantur. d)

corrupto statu phantasiae per falsas representationes. — Sed quid de *praesagitiis* vel *praesensionibus* animi (*Abbildungen*) habendum? vim praesentiendi eventuum futurum Leibnitiani a vi animae representandi universum derivant, nos ex viribus phantasiae explicari posse censemus; ut vero id in casu determinato praestari possit, necesse est scire & veram praesensionis & determinatam indolem, qualis erat ante eventum, & ipsius praesagientis habitualem ac praesentem animi dispositionem: praesensiones *vigilum* oriuntur vel ex verisimilitudine eventus cognita, vel viva representatione phantastica, vel desiderio eventus, qui, si jam, plerumque fortuito, responderet, praesagium praecessisse creditur: praesagia *somniantium*, quibus facile fidem habent somniantes, explicantur ex causis physicis somniorum in corpore contentis & ex causis moralibus praevisionis. — *Insania* (*Wahnsinn*, *Wahheit*) varios gradus habet & status v. g. delirium, phrenesin, melancholiam, fanaticismum, fatuitatem, maniam &c. ex variis actionibus, quibus insania se prodit, hanc ejus notionem abstrahimus: est ille status, in quo sensationes a phantasmatis non discernuntur, & aperte contradicentes ideae pro veris habentur: ratio insaniam non residet in corruptis organis externis; nec in ipsa anima; sed in corruptione ac perturbatione phantasiae. Quomodo autem phantasia insaniam causat? phantasia fixa & affectu quodam irritata abripit omnem attentionem, phantasmatisque conciliat superiorem sensationibus vivacitatem, sic usum reflexionis adeoque rationis impedit: hinc illa adhesio ad sensationes & ideas aperte contradictorias; vehementes affectus sunt species quaedam transeuntis insaniam: per fortes sensationes externas optime curatur insania; analoge explicatur status eorum, qui vigilantes somniant.

§. 5. *Memoria*. Memoria est facultas ideas & totas idearum series asservandi, atque eadem ratione, qua fuere receptae, restaurandi: memoria differt a reminiscencia, & a vi imaginandi; imaginatio tamen & memoria se invicem sustentant — Probe distingui debet *memoria signorum* & *memoria rerum*; illa citius locum habet in homine, sed altera longius durat: non est inter utramque is nexus, ut ex una & altera colligi possit: perfici tamen & exerceri utraque debet. — A qualitate receptionis, conservationis, reproductionis & numeri idearum reproductarum memoria dicitur *bona* sive *velox*, *tenax*, *prompta*, *fidelis* & *ampla*: licet tam velocitas, quam tenacitas memoriae pendeat a vivacitate ideae impressae, tamen utraque dos sapissime in domine disjuncta est, sicut & promptitudo ac fidelitas, quibus opponitur tar-

ditas & confusio. — Ab exercitio & habituali dispositione hominis atque idearum copia pendet *forma* memoria: memoria non toto vitæ tempore æqualis est; quid sit, cum res memoriæ mandantur? exercitio acui potest. — Duratio idearum in memoria pendet 1) *a receptivitate organorum in- & externorum, & a receptivitate animæ*: quid est receptivitas organi utriusque? anima cooperatur stabiliendæ impressioni per conscientiam ideæ & attentionem: ab attentionis conditione pendet & facilior receptio ideæ & duratio. 2) *A modo, quo ideæ post factam impressionem in nobis sustentantur*, sc. a) a repetita aut sensuali aut phantastica impressione, b) ab adfociatione cum ideis in phantasia semper vivis. 3) *A qualitate ipsarum idearum*: sic ideæ attentionem inprimis excitantes, ideæ individuorum & proprietatum absolutarum præ ideis relationum & abstractis, signa idearum conjuncta cum cognitione intuitiva præ meris signis, distinctæ præ obscurioribus, successivæ præ simultaneis, magis connexæ cum inclinationibus nostris, cum veritate & utilitate stabilius conservantur. Unde regulæ artis mnemonicæ sunt istæ a) ideæ imprimendæ rite appercipiantur: hinc velocior mane, quam die, ante, quam post mensam erit memoria. b) Ideæ impressæ sæpius repetantur: sic fidelis, c) ideæ inter se & cum aliis magis connectantur: sic prompta fiet & tenax memoria: hinc memoria juvatur distinctione & divisione idearum.

§. 6. *Reminiscentia*. Cum ideæ reproductæ adjuncta est conscientia, eam olim a nobis fuisse habitam, illam *recognoscimus*: *reminiscentia* duplex involuit iudicium, de identitate ideæ reproductæ cum olim habita, & diversitate status nostri præsentis a præterito; adeoque *reminiscentia* complectitur conscientiam objecti & nostri ipsorum: hæc supponit memoriam, non vitam imaginandi; hinc nec omnes ideæ phantasticæ possunt fieri ideæ recordationis: deficiente memoria & *reminiscentia* locum non habet. — *Recognitio* ideæ erit vel *distincta* vel *confusa*, distincta enascitur ex reproductis ideis sociis statum nostrum concernentibus; per has statum meum præsentem a præterito discerno, & conscientiam personalitatis acquirō: *recognitio* erit eo distinctior, quo clariore erunt ideæ sociæ, quæ, si omnes reproductur, erit *completa*; confusa autem *recognitio* oritur aut ex facilitate appercceptionis talis ideæ, aut per suscitatas quasdam solum ideas socias, vel per nimis multas diversis temporibus habitas. *Recognitio fallit* per similes solum ideas socias, *difficilis* est, si vel non statim vel exiguæ ideæ sociæ renoventur, *locum plane non habet*, si vel memoria deficit, vel conscientia nostri v. g. in somniis, in statu pro-

fundæ

fundæ medi
luntaria
tellatam

§. 7.
imaginandi
quod vis in
præsentatione
organum in
ret: utraq;
& reminisc
per memo
imaginand
repræsent
longam se
exiguas
nomo,
signis re
vivaces
affectuos
per imag
libus & a
transpone
formam n
vis fictic
tione mat
animum
finem sub

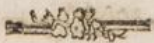
§. 8.
fci confo
cerebro? a
tantum &
sint quæ
quantur in
picipiendi

fundæ meditationis aut dissipationis — Recognitio est vel naturalis vel voluntaria s. studio quaesita: quomodo sit ista, cum immediatam in ideas potestatem non habeamus?

§. 7. *Vis imaginandi & fingendi.* Arbitrarium quidem est, vim imaginandi a vi fingendi, omnino affinem, distinguere; dici tamen potest, quod vis imaginandi celeri, distincta, & vivaci idearum phantasticarum representatione, vis fingendi vero efformatione novarum idearum, utique per organum imaginationis, sese ostendat; idquod ab usu loquendi non abhorret: utraque vis ideas juxta legem similitudinis adsociatas suscitatur; memoria & reminiscencia legem coexistentiæ & successioni sequitur: idea incompletæ per memoriam reproductæ per vim fingendi novos colores sortiuntur. — Vis imaginandi exerit se potissimum *intuitiva vivacitate a) idearum sensualium*, representando objecta magna & composita cum suis partibus & relationibus, longam seriem factorum, res verbis descriptas intuitive exhibendo, res nimis exiguas distincte sistendo; talis imaginatio in geographo, belliduce, astronomo, historico, anatomico requiritur. *b) Idearum universalium*; dum signis res ipsæ substituuntur *c) sensuum*; dum ideis quibusvis adsociat ideas vivaces animum commoventes; tales idea vel æstheticam, vel moralem vel affectuosam vim habent; sic & *enthusiasmus & fanaticismus*, triplex uterque, per imaginationem oritur. — Vis fingendi novas efformat ideas ex sensualibus & abstractis, partes addendo, subtrahendo, augendo, diminuendo, transponendo & commiscendo: insigne exemplum dant idea abstractæ, quæ formam non habent, qualis est in singulis ideis, unde ipsæ coaluere. — Dotes vis fictivæ sunt *fœcunditas, subtilitas & præcisio*: si opera poetæ sint variatione materiarum locupletata, si novitate, aliisque attentionis incitamentis animum suspendant, si sit debitus & partium delectus, & erga communem finem subordinatio, omne punctum tulerunt.

§. 8. *Hypotheses de sede phantasiæ.* Quæstio systemati influxus physici conformis est ista: an idea phantasticæ conservantur & adsociantur in cerebro? an in anima? quatuor hic dari possunt hypotheses 1) asservantur tantum & reproducuntur ab anima, licet cum ideis hisce conjunctæ semper sint quædam cerebri motiones. Hæc est sententia vulgaris. 2) Idea relinquuntur in cerebro s. organis internis, & anima tantum vim habet ideas adpercipiendi: hæc hypothesi a recentioribus præsertim a *Borneto* exulta est:

hæ

hæ ideæ materiales in cerebro consistentes, conformiter hypothesibus de natura nervorum, sunt certa cerebri dispositio ad similes motus producendos, vel per vestigia a fluido nerveo impressa vel per oscillationes fibrarum: associatio idearum materialium fit per similes simultaneas aut successivas motiones spirituum animalium, vel per harmonicas vicinasve fibrarum oscillationes. 3) Ideæ tam in cerebro, quam in anima relinquuntur, & per utramque substantiam reproduci possunt, ita tamen, ut semper in alterutra mutationes harmonicæ evenire debeant. 4) Aliquæ in cerebro, aliquæ solum in anima, & aliquæ demum in utroque conservantur. — *Prima* hypothesi difficultatem habet in explicandis phænomenis, quæ dependentiam memoriæ & phantasia a cerebro & corpore probare videntur: *altera hypothesi* pluribus premitur objectionibus, quod discrimen inter volunt- & involuntarias idearum reproductiones apte explicari nequeat, quod saltem actiones animæ immanentes in anima relinqui debeant, quod eadem difficultas sit in concipiendis ideis in cerebro, quam in anima &c.: hinc probabilior videtur *tertia*, quæ mutuum cerebri in animam, & hujus in cerebrum influxum ac necessariam conactivitatem, ut representatio existat, statuit, & sic omnes difficultates, quæ erant in prioribus hypothesibus, solvit.

SECTIO V.

INGENII HUMANI VARIA QUANTITAS ET CULTURA.

§. I. *Ingenii humani varia dotes.* Quantitas virium animæ generatim æstimatur *magnitudine*, earum *fortitudine* & *velocitate*; *ingenii latius accepti* (Genie) varii varias dant definitiones; nobis ingenium est insignis in aliquo cognoscendi genere dispositio virium animæ aut habilis: est vel *universale* vel *determinatum*: ad ingenium determinatum refertur a) *spiritus observationis*; notandæ sunt ejus dotes, variæ causæ, quibus excitatur augeturque, & impedimenta, b) *ingenium strictius dictum* (Wiß) est vel *sensuale* vel *intellectuale*; perfectiones ejus quomodo æstimandæ sunt? supponit in homine celeritatem in observando & vivam phantasiam: *spiritus abstractionis* s. *ingenium abstractum*; hoc in specie est vel *ingenium profundum* vel *acutum*, vel *systematicum*: dispositio hujus talenti est ordinata & temperata phantasia; quomodo ampliatur & impeditur? *spiritus explorationis*: duo sunt illius genera, *ingenium* nempe *philosophicum* & *sagacitas*; quomodo

modo ambo se exerunt? ambo supponunt spiritum observationis, ingenium, profundum & acutum; *ingenium inventrix*, quod quidam solum ingenium appellant: inveniuntur autem vel 1) novæ series idearum, tunc est vel ingenium *scientificum* vel *poeticum* 2) vel actionum, hoc *practicum* audit, 3) vel novæ combinationes rerum corporearum; huc refertur ingenium, quod est vel *musicum* & *artium filivium*, vel *mechanicum*: inventi cujusdam magnitudo quomodo æstimanda? quodnam dicitur *ingenium originarium*? *universale* in gradu excellenti dari non videtur, cum ipsa hæc talenta in certis casibus se invicem impediunt.

§. 2. *Diversa ingeniorum evolutio & cultura.* Causæ, quibus ingeniorum vires excitantur & perficiuntur, sunt & *physica* & *morales*: inter causas physicas & quidem internas recensetur 1. *organisatio in- & externa*: organorum internorum indoles & functio, differentia ab organis externis, & ab his independens activitas: cum organorum internorum constitutione intime connexa est phantasia, & connexa cum illa aliæ cognoscendi vires, — 2) *Temperamentum corporis*: quatuor simplicia distingui solent temperamenta; physica cujuslibet indoles & vis determinata ad producendas certas in anima virium & cognoscendi & appetendi dispositiones hic explicari debet; sic *cholericum* vigori phantasiæ, spiritui explorationis, ingenioque scientifico ac practico: *melancholicum* fidelitati memoriæ ingenioque abstracto, *sanguineum* ingenio strictius dicto & poetico, *phlegmaticum* tardis observationibus favet. — 3) *Diversa ætas hominis* ob diversam organisationis & temperamenti evolutionem ac mutationem producit diversas in pueritia, juventute, ætate virili ac senectute dispositiones. — 4) Et *climati* seu causæ externæ suæ in hominum ingenia vis negari non debet: tribus potissimum modis cæli temperies in ingeniorum formationem influit a) varie adficiendo ipsum corpus b) excitando varia earum rerum, quibus indigemus, desideria c) diversa rerum genera sensibus offerendo, quibus inventiones excitantur & facilitantur. — Causæ morales ingeniorum culturam juvantes & impediennes reputantur ex relationibus socialibus quibuscunque, in quibus homo existit; inter has 1) numerantur seu causæ *internæ* a) *variæ indigentia*, quæ excitant conatum iis satisfaciendi, & ingenia: egestate summa cum supprimantur talenta, & abundantia languescant, mediocri status optimum habet effectum; b) *inclinationes & affectus ex societate resultantes*; sic ingenia summa stimulat amor gloriæ. — 2) *Causæ morales externæ*

omnes comprehendi possunt sub nomine educationis; hæc primam dat ingenio directionem ad certa objecta, mores format, & ipsa ratione instructionis ac ordine mentem adjuvat: triplicem distinguimus educationem: 1) *eam, quam a parentibus accipimus*, quæ prima est, & maximi momenti, 2) *eam quam a præceptoribus*; hæc vel publica vel privata; utraque suum habet commodum & incommodum, 3) *eam, quæ a mundo datur*, quæ prioribus sæpissime parallela est; ad hanc refertur a) *linguæ indoles*, quæ semper erat cognitionum a populo acquisitarum custos, mentura, & communicatrix, b) *reipublicæ constitutio*; quisnam est regiminis monarchici, despotici, republicani, quis bellorum in ingenia influxus? c) *mores decori*; obvium est discrimen inter educationem, quam dant nationes barbara & agrestes, a gentibus cultis; d) *ratio cogitandi & alia nationis præjudicia*, e) *cultura populû passim acquisita*, f) *ætas hominis, qua quisque vivit, influit in talenta* a) *Scientiis ea ætate, jam florentibus*, b) *principiis passim vigentibus de pretio alicujus scientiæ*, c) *aliis eventis contingentibus, v. g. typographiæ inventione, erectione academiarum &c.* g) *Conditio hominis, in qua quis nascitur*. servilis plura ponit impedimenta evolutioni ingeniorum, libera vero & ingenua dat adjumenta.

SECTIO VI.

LIMITATIO FACULTATIS COGNOSCENDI HUMANÆ— CAUSÆ ERRORUM ET REMEDIA.

§. I. *Causæ errorum.* Error est vel *positivus* vel *negativus*; hinc *summa errorum genera* sunt falsa repræsentatio aut idæ incompletæ subjecti & prædicati. *Causæ errorum generales* sunt ignorantia & præcipitantia: *causa ignoyantiæ* sunt nativitas rudis, crassior organorum externorum structura, unde idæ confusæ & incompletæ sensuales & in cognitione superiore confusionem parere debent, brevis mentis capacitas, socordia, imbecillitas memoriæ aut nimia præstantia, confusio studiorum, defectus subsidiariorum externorum, libertas philosophandi restricta. *Causa præcipitantia* est defectus seriæ voluntatis momenta rationum expendendi, qui iterum oritur ex inertia, indifferentia erga verum, nimia phantasiæ vivacitate, superbia, studio partium. *Causæ errorum speciales* sunt a) *passiones animi dominantes, præjudicia multiplicis generis* b) *imperfectio & abusus linguæ.* In specie de-

defectus linguæ verbalis sunt 1) *pauperies linguæ*, quæ quibusdam ideis vel nulla signa dat, vel hæc jam in latiori, jam strictiori significato sumere cogit 2) *verborum indeterminatio & equivocatio*, quæ oritur, vel quia verba ideas universales significant non eodem apud omnes modo cogitatas, vel ideas compositas modorum aut substantiarum sæpissime arbitrarias, vel cum ipsis objectis mutabiles, vel non ipsam rei naturam, sed tantum ideas loquentis aut scribentis sæpe præposterâs: *abusus* quoque vocum multiplex a) soni inænes aut imperceptibiles b) voluntaria affectatio & usus communis neglectus, nimia adhæsiō ad verba, neglecta cognitione intuitiva. His errorum fontibus opponitur ceu remedium *generale* examen diligens & sedula attentio: specialia affectibus, corpori, temperamentis, phantasiæ medentur: præjudicia optime sanantur *per dubitationem sapientem*; quisnam est hujus finis? quænam differentia a dubitatione *sceptica*? qui limites? quæ cautela in ejus usu adhibendæ! speciales quoque canones ponimus, quibus & defectus linguæ emendentur, & abusus præcaveatur.

§. 2. *Adminicula veritatis inveniendæ sunt* a) propria meditatio, b) lectio librorum c) sermocinatio cum aliis d) defensio veritatis suscepta contra alios e) methodus: omnis nostra meditatio versatur circa ideas abstractas & factitias, adeoque vera erit, si ideæ sint distinctæ, determinatæ, reates; ad meditationem igitur recte instituendam notandæ sunt leges, juxta quas a) inveniantur de quocunque objecto legitimæ definitiones, b) aptæ divisiones c) idearum nostrarum quarumcunque realitas investigetur d) quæstiones optime resolvantur e) inventio facilitetur. — Cognitione nostra plurimum perficitur lectione librorum; multum igitur refert scire, quales & quomodo libri sint legendi? generales adsignamus regulas, & speciales circa lectionem librorum historicorum & dogmaticorum: ne decipiamur, variæ scriptorum assensum captantium artes sunt advertendæ. — Colloquendo cum aliis veritas sæpe invenitur, aut clarius intelligitur, quomodo autem, ut iste finis obtineatur, sermocinatio institui debet? quomodo defensio veritatis suscipienda? subjiciendæ hic sunt leges concertationis literariæ. — Methodus est ordo quo in proponendis scripto vel voce veritatibus utimur; cujuslibet methodi dotes sunt claritas, ordo, soliditas; methodus scientifica duplex est, *synthetica & analytica*, utraque sua habet commoda: notandum adhuc, quid sit methodus mathematica, socratica, aphoristica, erotematica.

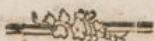
METAPHYSICA.

ONTOLOGIA.

§. I. *Determinationes entium interna.* a) *Determinationum summa divisio*: ratio entis est id, unde ens cognoscibile est: ratio est vel *idealis* vel *realis*; idealis aut est tantum ratio alicujus cognitionis, vel etiam ratio motiva: ratio cognitionis vel est ratio possibilitatis vel ratio existentiae; ratio realis vel est ratio entis necessarii vel contingentis, hæc in specie causa dicitur: porro ratio vel est sufficiens vel insufficientis, seu partialis. Determinationes entis sunt vel realitates vel defectus; realitas aut absoluta s. pura est, aut limitata s. mixta; realitas sola per se & proprie cognoscibilis est, non vero negatio. b) *Possibilitas entium*: nihilum s. negatio nullam habet rationem sufficientem; nec potest negatio esse ratio sufficiens alicujus realitatis; hinc ratio negationis tantum negativa, realitatis positiva est: omne vero ens rationem sufficientem habet, id est plane cognosci posse debet, si mere possibile sit, possibilitas & consensio notarum, sin existat, etiam existentia; hæc vocant *principium rationis sufficientis*, quod multi perperam sumunt: ens & determinationes ejus simul sumtæ idem sunt, hinc patet, posita ratione sufficiente poni rationatum, sublata tolli: denique ratio existentiae est vel proxima vel remota, inde series rationum subordinatarum & ratio ultima: omne ens debet habere rationem ultimam, quæ sit ratio sufficiens sui ipsius — realitas conjuncta cum sui ipsius negatione contradictio est, quæ cogitari nequit, hinc abstrahimus principium: idem non potest simul esse & non esse, quod vocant *principium contradictionis*: quod continet contradictionem, impossibile, quod ea caret, possibile est: realitas tam absoluta quam limitata possibilis est, & nulla realitas qua talis alteri contradicere potest, sed tantum qua limitata, & quod realitati qua tali contradicit, realitas non est. impossibilitas est vel *absoluta* vel *hypothetica*, hæcque vel *physica* vel *moralis*; recte quoque distinguunt *internam ab externa*: utrumque ex principiis ante nominatis necessaria cogitandi lege nititur; interim disputant, quodnam sit altero prius: res inde pendet, quem sensum principio rationis sufficientis tribuere velis; veritates non solum contingentes sed & necessariae habent suam rationem sufficientem, hinc ideæ positivæ & demonstrationes directæ principio rationis sufficientis, indirectæ principio contradictionis reguntur c) *existen-*
tia

tia: non omne ens, quod possibile est, etiam hoc ipso existit; ratio existentiae ad id requiritur, quae, si sit in ipsa rei possibilitate, tale ens necessario existit, estque ens a se: posita ratione existentiae determinationes, quae ante erant mere possibiles, existunt, hinc ens possibile & existens idem sunt. d) *generales entium proprietates*: omne ens est omnimode determinatum, nempe cujuslibet contradictionis alterutram partem continere debet: sunt vero determinationes vel necessariae vel contingentes, illae simul sumtae essentiam *physicam*, primae ex eis, quae sunt ratio reliquarum, *metaphysicam* constituunt: essentias *absolutas* rerum existentium vix cognoscimus; hinc, quod nos essentiam vocamus, mere *nominalis* est & *relativa*. Omne ens habet essentiam suam, quae necessaria, per quam res possibilis est, & quae in ipsa possibilitate consistit: essentia a priori nequeunt demonstrari, bene vero attributa: modi nec per essentiam, nec per attributa determinantur, bene vero possibilitas modorum: modi contradicentes simul enti inesse nequeunt, sed divisim, habent rationem saltem partialem & remotam in ente externo. — Porro de omni ente dicunt, quod sit unum, metaphysice verum, bonum & perfectum, utique essentiali perfectione, non tamen semper accidentali: perfectio est vel pura vel limitata, absoluta vel relativa: summæ relativæ perfectioni non obstant limites quidam: ex regula perfectionis intelligitur, quid sit vera, quid apparens tantum perfectio & imperfectio: si perfectio obtinenda sit per determinationem negativam, hoc ipso illa erit limitata, & quidem quatenus negationem pro medio requirit: in collisione regularum semper servari debet ea perfectio, quam finis primarius determinat: apparens tantum perfectio est vera imperfectio entis in suo genere.

§. II. *Determinationes entium relativa. Notio & divisio relationum.* Relationes sunt illae entium determinationes, quae cognosci in ente nequeunt, nisi simul de altero ente cogitetur; hae entibus ad se relatis nihil novae realitatis superaddunt, unde dicuntur determinationes *externae*; mutato fundamento relationis mutatur relatio, nec potest relatio mutari respectu unius relativorum, quin simul mutetur respectu alterius. An dantur relationes *reales* sive *objectivae*? an vero omnes relationes sunt quid *subjectivi* respectu entis cogitantis? utique ex comparatione rerum resultans idea est quid mere subjectivi, sed fundamentum relationis est vel in rebus ipsis, & *reale*, seu interna entium realitas, vel etiam solum externa, & *ideale* tantum: unde, prout fundamentum relationis est vel interna rerum realitas,

vel actio, vel tantum certus istas repræsentandi modus, triplex est genus relationum, a) comparationis b) combinationis c) dependentiæ.

a) *Relationes comparationis.* Subjectum aliquod vel 1) refertur ad seipsum, prout diverso tempore ac loco existit, vel 2) ad varias suas determinationes vel 3) ad alia subjecta. 1) Subjectum ad se relatum est numerice idem: sed identitas numerica rerum mutabilium, & in specie identitas personalis in quo consistit? 2. Subjectum quoque realiter idem est cum determinationibus suis: hæc identitas consistit in compossibilitate determinationum: impossibiles notæ tantum in distinctis entibus & separatim possibiles sunt; hinc contradictio proprius distinctionis realis character est: determinationes in eodem subjecto existentes possunt esse realiter diversæ, quin realiter distinguantur, suntque revera tantum incompletæ ejusdem rei ideæ; hinc distinctio rationis est rei prorsus extrinseca, & predicata contradictoria in ente non parit: ab ea tamen differt distinctio modalis. 3) Subjectum si ad alia refertur, oritur distinctio realis, sed identitas specifica, generica, ideæ relativæ similis, dissimilis, aqualis, inæqualis. Signa distinctionis realis sunt a) notarum vera oppositio, b) Separabilitas mutua in existendo quoad locum & tempus c) relatio producentis & producti. Principium indiscernibilium hoc sensu sumimus, quod nequeant dari entia solo numero differentia, non vero isto: quod nequeant dari perfecte similia; omnia enim individua debent differre nota individuali, quæ est nota censans.

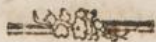
b) *Ad relationes combinationis* pertinet præsertim idea spatii & temporis & motus respectivi. *Spatium* non est aliquod ens singulare a rebus ipsis simultaneis distinctum (spatii hæc esset idea imaginaria) sed est series simultaneorum extra se positorum; hinc ens, quod nullam habet ad alia coexistentia relationem, non existit in spatio reali: recte tamen concipitur spatium possibile. Ens compositum spatium implet se solo, non simplex, licet & hoc in spatio existat. *Locus* realis est determinatus modus, quo ens in serie simultaneorum existit, est & ipse essentialiter relativus, & pars spatii: si locum *absolutum* cogitas, concipis partem spatii imaginarii, quæ vulgaris est idea loci, quam & supponunt principia mechanices. Compenetratio & replicatio entium sunt diversi aliis coexistendi modi; hos esse possibiles, ratio non potest demonstrare, nec tamen etiam contradictionem in eis ostendere — *Motus localis* & *quies* sunt contradictoria, utriusque ratio sufficiens nequit.

quit esse nega
neis mutat lo
respectu eju
absolutus ent
quies contrad
excludit mot
pe series cont
licet: temp
sit in tempo
ferunt; quon
pus per succ
hinc, quavis
esset success
tas mutatio
est — Ide
motu num
momentoru
ratio aqua
jecta quæ
nui diver

c)
realis, n
sive depe
causalis:
vel natura
existat om
vel efficien
vel instrum
naturæ & ut
nales, nem
his in agend
sa impulsiva
vero necessar
possunt: can
fectus eandem

quit esse negativa, hinc ratio motus potius positiva est: si unum ex simultaneous mutatur respectu reliquorum, reliqua omnia vicissim mutant locum respectu ejusdem; illud unum *absolute*, reliqua *respective* mutantur: locus absolutus entis potest mutari, quin mutetur relativus, & vicissim: absoluta quies contradicit motui absoluto, non respectivo, sicut absoluta quies non excludit motum absolutum — *tempus*, uti *spatium* est mera relatio, nempe series continua rerum successivarum: tempus actuale & possibile concipere licet: tempus praesens proprie non datur: ens aliquod immutabile non existit in tempore, licet tempori coexistat. Duratio & tempus magnopere differunt; quod durat, potest tamen esse pars temporis; recte mensuratur tempus per successivas durationes singulas, sed quae tamen debent esse aequales, hinc quivis motus aequabilis ad id serviet; inepta vero mensura temporis esset successio mutationum animae; homo ipse aliter praesens, aliter praeteritas mutationes metitur: motus astrorum recte pro mensura temporis sumtus est — *Idea celeritatis* acquiritur ex ratione spatii ad tempus: in quovis motu numerus locorum, quae mobile percurrit, nequit esse major numero momentorum, quibus movetur; unde motus velocissimus est, in quo datur ratio aequalitatis inter tempus & spatium; hinc motus non celerrimus interjecta quiete identidem interrumpitur: dari tamen possunt duo motus continui diversae celeritatis.

c) *Relationes dependentiae.* Nexus entium est vel idealis solum, vel realis, nexus a priori, posteriori, concomitanti, necessarius vel contingens sive dependentia, mutuus vel non mutuus; hic imprimis notandus est *nexus causalis*: principium omne prius est principiato, non tempore, ergo ordine vel naturae vel rationis: nec principiatum nec causatum existere potest, nisi existat omne id, quod est & ratio possibilitatis & existentiae istius. Causa est vel *efficiens*, vel *materialis*, illa est vel primaria vel secundaria; principalis vel instrumentalis, libera vel necessaria, proxima vel remota, hinc subordinata & ultima; ad causam *materiam* pertinent causae logicae sive intentionales, nempe morales, occasionalis, exemplaris & finalis; causa efficiens ab his in agendo pendens intellectu praedita esse debet: a causa finali differt causa impulsiva — omne ens contingens causam efficientem habere debet, non vero necessarium: nihil est causa sui ipsius, nec duo entia se mutuo efficere possunt: causa vere eadem etiam eundem semper effectum habet, & idem effectus eandem causam: ex diversitate effectuum infertur vel diversa causa,
vei

vel diversa ejusdem causæ dispositio: non potest esse effectus nobilior sua causa, ex effectu ergo cognosci possunt perfectiones causæ: causa necessaria per actum primum proximum completur, non vero libera, sed hæc per ipsam actionem — Causa vero efficiens vi agendi prædita esse debet. Quid vero est ipsa vis? unde idea ista hauritur? esse perpetuus agendi conatus? est vel completa vel incompleta: posita vi completa ponitur actio; hæc vel est transiens vel immanens: actio transiens possibilis est, nec necesse est actionem transeuntem concipere, quasi realitas ex substantia agente in patientem effluat. Actionis transeuntis terminus rationem possibilitatis in passio, sed terminus immanentis rationem & possibilitatis & existentiam in agente ipso habet: actioni immanenti nulla respondet passio. Ut vis transiens habeat effectum, præter vim agentis requiritur etiam in patiente receptivitas a) essentialis, b) accidentalis c) & debita applicatio intra spheram activitatis: hæc applicatio autem adesse potest sine contactu, nam & in distans substantiam agere possunt. — Si ab eadem substantia diversi generis effectus procedere observamus, non statim plures diversæ vires supponi debent; hinc *primitivam* & *derivativas* vires distinguimus; primitivam vix agnoscimus: an plures in una substantia vires primitivæ dari possunt? quid est vis viva & mortua? — quousque autem se extendunt vires substantiarum finitarum? substantiam nec producere nec existentem destruere possunt, sed tantum modos generare & destruere, adeoque vi tantum incompleta præditæ sunt: substantiæ nonnisi creatione oriuntur, & si pereant, annihilari debent: corruptione entis nonnisi modi auferri possunt, & quidquid generatione existit, tantum modus est.

§. III. *Diversæ entium species.* I. *Substantia* — *Accidens*: idea illa, qua substantia concipitur esse substratum vel substratum aliquod attributorum entis, est mere imaginaria; realis conceptus substantiæ est, quod sit summa omnium attributorum entis, quin subjectum ab attributis distinguere liceat. Definitio a Spinoza data, si ad mundum realem adhibetur, pantheismum continet. Accidens extra subjectum, cujus sunt determinationes, existere nequeunt; est ergo substantia ens absolutum respectu accidentium, quin omni respectu absolutum sit. Quid sit substantia completa, incompleta, suppositum, subsistentia, inhærentia, persona, hic notandum est — Substantias, quarum ideas habemus, recte dispescimus in materiales & spiritus. Vim dicunt esse characterem substantiarum: vim inesse judicamus enti, a quo certos effectus provenire constanter percipimus: certe vis agendi non

re-

reponat sub
experientia in
cent phæn
substantiæ vi

II. Er
ficientem exi
habet; hinc
non vicissim
gentium not
quocunque
tiz entis cot
rum in pro

III. I
cibus const
composition
compositi
tudine par
est; hinc
quit, qu
compositi
substantia
interire,
ex compos
latur: ens
tem in alio
determinati
nationibus,
absoluta in
partibus com
telligi potest
tivis compositi

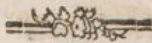
IV. Exten
dummodo spa

repugnat substantiis finitis; & actu inesse spiritibus vim agendi immanenter experientia intima de anima propria docet, & de substantiis materialibus docent phænomena corporum, ea pollere vi motrice transeunte; omnes ergo substantiæ viribus gaudent, sive potius ipsæ sunt vires.

II. *Ens necessarium — contingens.* Ens necessarium rationem sufficientem existentiae vel in sua vel in alterius entis determinatione necessaria habet; hinc est vel ens a se, vel ens ab alio: ens contingens est ens ab alio, non vicissim: ens a se est aeternum — quantacunque series entium contingentium non continet in se rationem sufficientem ultimam existentiae: posito quocunque ente contingente ponitur quoque ens a se: ratio sufficiens existentiae entis contingenti nequit ipsa esse necessaria; hinc ens a se debet esse liberum in producendo ente contingente.

III. *Ens compositum — simplex.* Ens compositum ex entibus simplicibus constat: essentia entis compositi tum in natura partium, tum in modo compositionis sita est; adeoque utrumque distincte cognosci debet, ut essentia compositi intelligatur; hinc etiam genera & species compositorum ex similitudine partium & modi compositionis determinantur. Compositio separabilis est; hinc nihil in composito inest substantiæ præter simplicia; dici tamen nequit, quod essentia compositi meris accidentibus constet. Una substantia compositione non oritur. Plures tamen substantiæ, connexæ dici possunt substantia composita — Compositum & oriri potest, quin fiat ex nihilo, & interire, quin abeat in nihilum; ens vero simplex nec ex alio simplici, nec ex composito, sed ex nihilo oritur, & in instanti, dumque interit, annihilatur: ens compositum converti potest in aliud ens compositum, simplex autem in aliud converti nequit — determinationes entis compositi sunt etiam determinationes entium simplicium excepta compositione ipsa, & iis determinationibus, quæ a compositione pendent: hinc nulla determinatio interna s. absoluta in composito esse potest, aut ex composito resultare, quæ non inest partibus componentibus: ergo ex proprietatibus absolutis compositi rite intelligi potest & debet natura simplicium; e contra ex proprietatibus comparativis compositi nulla valet consequentia ad proprietates simplicium.

IV. *Extensum — inextensum.* Extensum dici potest quodlibet ens, dummodo spatium aliquod occupet: enti composito, non simplici figura competit

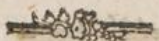
petit — Continuum non contiguitate partium, sed identitate unionis earum efficitur, logicum enim vel physicum est. Omne continuum compositum ex entibus simplicibus constat; hæc vero simplicia se vere contingere non possunt, hinc nequit ex iis fieri continuum mathematicum, sed omne continuum physicum est tantum apparens, & innumeris distantis interruptum: hinc contactus quoque corporum non verus, sed apparens tantum est.

V. *Ens infinitum — finitum.* Infinitum jam a) sumitur pro magnitudine successiva aut simultanea *indefinita*: sic mathematici sumunt pro quantitate comparative infinita; jam b) pro toto revera ex partibus numero infinitis constante: sed hæc est idea deceptrix, numerus enim infinitus repugnat: hinc repugnat collectio, extensum, compositum, adeoque spatium & tempus reale infinitum, item progressus in infinitum; jam c) pro substantia perfectissima; in hac nulla realis distinctio locum habet, continet omnes perfectiones entium finitorum, puras nempe formaliter, mixtas vero emittenter; & quidem omnes perfectiones internæ necessario insunt, & immutabiles, & quidem non tantum in vi & dispositione, sed etiam actu: concipi tamen possunt determinaciones relativæ entis infiniti, quæ ipsi semper non conveniebant; & licet modi propriæ tales in eo locum non habeant, tamen analogæ modorum inesse possunt; unde libertas agendi ad extra non repugnat infinitudini — Ens infinitum est possibile, & hoc ipso existit, est ergo ens a se, necessarium, æternum; hæc ratio existentia continetur in ipsa infinitudine, adeoque ab aliis realitatibus ne formaliter quidem distincta est: hinc infiniti essentia actione non producitur, nec illud pati potest. — Ens infinitum simplex est; hinc ei tribui nequeunt attributa compositi qua talis; non est extensum, non divisibile, caret figura, existentia sua nec spatium conficit nec tempus, loco non circumscribitur, nec localiter movetur — gaudet vero intellectu & voluntate infinite perfecta, quæ concipi non debent ut meræ facultates — Ens infinitum nonnisi unicum possibile est; plura vero entia finita in- & extrinsece possible sunt: nullum ens finitum potest esse ratio existentia sui ipsius ultima: hinc finitum omne est ens ab alto: hinc ens a se infinitum est, & solum infinitum est ens a se, & ratio ultima finitorum — repugnat infinitum creatum, & actio transiens infiniti non potest habere terminum nisi finitum. — Omnes substantiæ finitæ, uti immediate ab infinito produci, sic & unice ab eo conservari debent.

§. I. I.
tur ex certa re
sive spiritualem
tunt hic Philo
peri- aut imp
objectum grata
peri- aut imp
sata per repræ
dicitur mole
sentatio obje
tatis, qua ob
scientia nos
est immedi
tatem aut
animæ stat
vis & activ
tum idearu
connexio
conscientia
animæ statu
animæ varia
luptate volu
adjectis ide
rum, vel t
transfertur
& vicissim
ad res conj
etiam subin
nitur a deri
idearum adse
pleraque sen
præcisè ex se
fectionis ani

PSYCHOLOGIA.

§. I. *Theoria voluptatis & tædii.* Voluptas omnis & tædium oritur ex certa relatione representationum ad statum nostrum sive corporalem sive spiritualem. — Quanam vero est ratio ejus ob- quæ subjectiva? Dissentiunt hic Philosophi: illud certum videtur, quod omnis conscientia propriæ perf- aut imperfectionis voluptatem pariat aut tædium, & quod proximum objectum gratæ vel molestæ sensationis non sit præcise representatio extraneæ perf- aut imperfectionis, sed semper status proprius, ejusque conscientia causata per representationem ejusmodi: illusio est, dum objectum nobis extraneum dicitur molestum aut gratum: si conjungitur conscientiæ status proprii repræsentatio objecti externi, voluptas aut tædium non crescet pro ratione claritatis, qua objectum externum repræsentatur, sed pro ratione vivacitatis conscientiæ nostræ; id probant delectationes sensuum externorum — Voluptas est *immediata*, quæ immediate sentitur; sic status animæ immediatam voluptatem aut tædium creant, *mediatam* vero res illæ, quæ immediate gratum animæ statum excitant: sunt autem immediate grati animæ status a) sensus vis & activitatis propriæ, inimpeditus idearum progressus, b) omne augmentum idearum, earum novitas, varietas, vivacitas, distinctio, cognita earum connexio c) ordo & regularitas in cursu idearum, ideæ grandes ac nobiles, conscientia præcellentiæ propriæ &c.; unde patet, qui sint immediate molesti animæ status: mediate grati vel molesti erunt status corporis, quatenus vim animæ varia ratione afficiunt. — Confundi non debet cum immediata voluptate voluptas *primitiva*, quæ oritur ex objecti representatione sola sine adjunctis ideis fociis; si enascatur per adfociationem aliarum idearum gratarum, vel translationem ab uno objecto grato ad aliud, erit *derivativa*: transfertur autem voluptas a fine ad media, & vicissim, ab effectu ad causam, & vicissim, ab objecto simili ad simile, a partibus ad totum, a rebus ad signa, ad res conjunctas loco & tempore; sæpe derivativa habetur pro primitiva aut etiam subin transit in primitivam: quibus criteriis voluptas primitiva discernitur a derivativa? an solum voluptates corporales primitivæ sunt? — Ista idearum adfociatio efficit, ut raro pura sit voluptas quædam aut tædium; sed pleræque sensationes nostræ mixtæ sunt. — Voluptas est *sensualis*, quatenus præcise ex sensatione externa oritur, *rationalis* ex conscientia internæ perfectionis animæ enascitur: phantastica triplici ratione dicitur a) si præterita voluptas

voluptas reproducitur; hæc debilior est voluptate sensuali: recordatio præterita voluptatis subin grata est, subin molesta, sicut tædia præterita, dum reproducuntur, sapius voluptate miscetur, b) si ex ideis adsociatis derivatur: plures sunt causa, cur voluptates phantasticæ sæpissime fortiores sint actu perceptis c) quæ oritur ex objecto per fictionem phantasiæ composito: multa placent ex descriptione verbali aut in imagine proposita, quorum sensatio actualis ingrata est: Voluptas *moralis* oritur ex actionibus moraliter bonis: an sensus moralis in homine est speciale quoddam principium, a reflexione rationis distinctum, quo actionum bonitas aut malitia apperceptitur? non videtur. — Licet omnis voluptas ex intuitu propriæ realitatis, adeoque ex amore sui oriatur, tamen *interessata* distinguitur a *desinteressata*, quod illius expressum & deliberatum motivum sit propria perfectio, commodum aut remuneratio, non vero hujus. — Pretium voluptatis æstimari solet a) ejus vivacitate b) duratione & constantia c) puritate d) propinquitate e) certitudine. Unde vero repetitur voluptatis constantia? impura esse potest voluptas vel vi indolis naturalis, vel vi conditionis, sub qua gustatur, vel vi seque-larum: voluptas remota & prævisa solum, ordinarie debilior adparet, quam præsens: subinde tamen & futuram voluptatem sic exaggerat phantasia, ut expectationem non attingat.

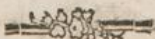
§. 2. *Leges appetitus.* *Appetitus* est conatus præsentem voluptatis intuitum continuandi, aut prævisum efficiendi; *aversatio* est conatus præsentem tædii sensum removendi, aut prævisum impediendi: cietur motivis; motivorum vis non est absoluta sed relativa: motiva triplici sensu vocari possunt *sensualia* & *rationalia*; hinc & appetitus triplici sensu *sensualis* erit & *rationalis*: quod motiva jam confusa, jam distincta excitent appetitum, non est fundamentum eum dividendi in sensitivum & rationalem; quid est pugna, quid consensus appetituum? — Generales appetitus leges hæc sunt: quidquid voluptatem aut tædium parit, appetimus vel averfamur: nil appetimus, nisi sub ratione boni, nihil averfamur, nisi sub ratione mali — Inde intelliguntur hæc leges speciales: 1) fortius allicietur appetitus, cæteris paribus, quo major proponitur voluptas: 2) quo ipsa motiva magis distincte cognoscuntur: interim sæpius prævalent motiva confusa ob tardio-rem distinctæ ideæ evolutionem, minoremque copiam idearum simultanearum & adsociatarum: tamen & ideæ distinctæ sæpius repetitæ vivaces redduntur & fortes: 3) efficaciora sunt motiva fortiora præ debilioribus 4) certa præ incertis 5) quæ velo-

velociorem &
ideæ voluptatis
fortius stimulat
qua tum præter
major expectat
sitivi & rati
tere, ad quod
appetitus ma
fortius stimulat
voluptatis id
modo princip
in pugna a
apparet, licet
per bonum
9) Impeditur
10) quod
placuit, factu
cuit, deinde
& repetitio
sentes jam

§. 3
est facultas
aversationis
libera esse
tur: sponte
bus actio
species aut
nis; hinc
Tria sunt
motivis con
minus bonum
majus habeat
ad libertatem
diversas sim
per reflexionem

velociorem & magis subitanam originem habent, quam lentius impressa 6) idea voluptatis aut tædii motivo adsociatæ per triplicem adsociationis legem fortius stimulant: ex hac vero adsociatione multiplex est illusio hominum, qua tum præterita voluptas per phantasiam reproducta major apparet, tum futura major expectatur, quam actu sentiri possit, 7) in consensu appetitus sensitivi & rationalis major erit vis motivorum; in hoc consensu debemus appetere, ad quod ille nos impellit; & semper præfertur, quod respectu utriusque appetitus magis placet, 8) in pugna appetituum motiva sensualia (triplici sensu) fortius stimulant appetitum, quam rationalia: quid fieri debet, ut prævisa voluptatis idea vicacior reddatur & velocior, & sic motiva rationalia? quomodo principiis moralibus & universalibus addi potest vis alliciendi appetitum? in pugna appetituum tamen bonum per motiva rationalia propositum majus apparet, licet sensualia magis appetitum cieant, quid ergo jam intelligi debet per bonum majus, quo semper determinari appetitum quidam dicunt in pugna? 9) Impedimenta subinde debilitant appetitum, subinde vero & magis acuant, 10) quod novum est, magis delectat & incitat appetitum, 11) quod initio placuit, sæpius repetitum displicet subinde, & aliquando, quod initio displicuit, deinceps delectat: assuetudo actionum initio difficilium grata est, sicut & repetitio idearum valde complexarum semper quid novi habet, 12) præsentis jam animi inclinationes & habitus contracti appetitum augent.

§. 3. *Libertatis vera idea. Spontaneitas late talis, (Selbstthätigkeit)* est facultas entis vi propria aliquid efficiendi: omnes appetitiones nostræ & aversationes spontaneæ sunt, sive liberæ a coactione; actio non spontanea nec libera esse potest; hinc limites libertatis nostræ circa varias ideas definiuntur: *spontaneitas stricte talis (Willkühr)* se exerit si una ex pluribus possibili bus actio ponitur; hæc ergo eo major, quo plures possibile sunt diversæ species aut gradus idearum: hinc arbitrium generatim est arbitrium attentionis; hinc boni, quod omnem attentionem rapit non est arbitraria appetitio. — Tria sunt essentialia libertatis constitutiva 1) pugna motivorum: cognitio motivis contrariis attentio ad utramque partem converti potest, etiam ad minus bonum, dummodo justam proportionem efficacæ relate ad bonum majus habeat; libertas ergo primitus & proprie se exerit usu attentionis; hinc ad libertatem requiritur præsentia spiritus & simultanea mentis actiuitas in diversas simul præsentis representationes: sic motivum initio fortius sæpe per reflexionem diminuitur; 2) immunitas a determinatione antecedente:

hinc ratio ultima saltem partialis liberæ electionis continetur in ipsa voluntate; adeoque vis libera completur per actum ipsum, 3) facultas animæ se ipsam determinandi: ab ultima mentis determinatione pendet, cui motivo præ alio attendere, quomodo attentionem ab uno ad aliud transferre, in quo ultimo attentionem figere velit; hoc ipso illud magis ciebit, magis placebit, apparebit bonum majus: hac posita explicatione salva erit libertas, si dicatur, voluntatem post factam reflexionem semper determinari motivo fortiori. — Quod homines revera gaudeant ista libertate a necessitate, patet ex sensu interno, sensu pœnitentiæ, sensu communi, ex eo, quod in sententia Determinatarum cessaret actionum imputabilitas ad laudem & vituperium, pœnam vel proemium, quod alias pœna saltem judiciale injusta essent: hæc libertas non pugnat cum principio rationis sufficientis.

§. 4. *Commercium animæ cum corpore.* Phœnomena commercii animam inter & corpus certa sunt: tres vero sunt simplices hypotheses, quibus ea explicantur, assistentiæ, harmoniæ præstabilitæ & influxus physici — Systemati casuarum occasionalium sequentes opponimus rationes: 1) fundamentum ejus vacillat, scilicet nullam substantiis finitis posse aut actu inesse vim agendi, 2) inutilis esset tam artificiosa organorum exteriorum structura, 3) nodum non solvit, sed secat — Harmoniæ præstabilitæ patroni 1) male negant habere rationem sufficientem in ipsa anima 3) existentiam Dei non possunt demonstrare a posteriori 4) vel libertatem non salvant, vel systematis sui principium produnt, quod sit invariabilis series omnium animæ operationum. — Si idea nexus causalis inter substantias mundi, quam omnes homines vi sensus communis sibi efformant, vera & realis sit, etiam admitti debet dependentia realis inter corpus & animam: hinc systema influxus physici reliquis saltem probabilius est: licet modus, quo fibræ cerebri in animam agant, in eaque repræsentationes efficiant, indicari non possit,

§. 5. *Natura animæ humanæ.* Duplex distingui potest Materialismus, crassior & subtilior; illi opponimus, quod anima sit vera substantia, a corpore ejusque organizatione distincta; huic vero: ens illud, quod in nobis conscium est omnium impressionum & operationum suarum, non potest esse divisibile in plura, sed simplex & substantialis quædam unitas est: adeoque spiritus: defendimus ipsi eam sententiam, quæ animam simplicem non
nisi

nisi dependen
statuit; adeo
via incedim
est; non ver
existat corpo
det. — An
spoliari pote
post mortem
animam, qu
eo dependeb
talis est? di
ma simplici
tinationem
personalitat
mus: gau
sensitiva,
ratione, a
nem a br
ab anima
corruptib

T
§.
ri scilicet
tale possib
tatem enti
a se, ut
infinitem
notandæ s
antiqui, e
eternam st
aut fortuito
mundum ist
tra istos has
n & mund

nisi dependenter ab organo quodam corporeo licet subtilissimo agere posse statuit; adeoque media inter Materialistarum & consuetam Immaterialistarum via incedimus. — An vero & qualem ortum anima habet? producta certe est; non vero per traducem propagari potest, sed creatur a Deo; quod præexistat corpori organico, ad quod informandum destinatur, nulla ratio suadet. — Anima humana cum corpore non corrumpitur, nec ulla vi creata spoliari potest existentia sua aut vi cogitandi: an vero conservabitur a Deo post mortem corporis? id hic non inquirimus, verum illud: an possibile est, animam, quæ, dum juncta erat corpori, continuo in suis operationibus ab eo dependebat, corpore solutam adhuc cogitare? an anima natura sua immortalis est? difficultas in systemate influxus physici, non in alio, est: qui animæ simplici organa interna & incorruptibilia tribuunt, facilius explicant continuationem idearum phantasticarum, memoriæ, reminiscentiæ, conscientiæ personalitatis propriæ. — Bruta esse machinas argumento analogico refellimus: gaudent facultate sentiendi, vi imaginandi, appetitu & aversatione sensitiva, ac spontaneitate, expectant casus similes: carent vero intellectu, ratione, appetitu rationali: an sola organizatio est ratio discriminans hominem a bruto? quisnam est character internus & essentialis, quo anima bruti ab anima hominis differt? anima eorum simplex est, & natura sua incorruptibilis.

THEOLOGIA NATURALIS ET COSMOLOGIA:

§. I. *Existentia Dei*, demonstrari potest duplici modo a) *a priori* scilicet ex ipsa idea Dei, cujus nomine intelligitur ens infinite perfectum; tale possibile est, & hoc ipso existit; existentia enim ceu realitas ad possibilitatem entis infiniti spectat. b) *A posteriori*: existit aliquod ens a se; hoc ens a se, ut rationem sufficientissimam existentiae in se ipso contineat, debet esse infinitum: nec animæ hominum nec mundus iste aspectabilis est ens a se: hic notandæ sunt variæ philosophorum circa originem hujus mundi sententiæ; antiqui, cum omnes negarent creationem ex nihilo, materiam mundi vel æternam statuerunt, aut ex substantia divina emanantem, quæ dein iterum aut fortuito atomorum concursu aut a Deo in hanc formam redacta sit, vel mundum istum etiam cum præsentis compositione æternam admittunt. Contra istos has ponimus theses: materia mundi sive elementa, ex quibus corpora & mundus constat, non sunt entia a se; materia mundi non est orta per ema-

emanationem ex substantia divina; cogitari non potest formam & perfectionem istius mundi potuisse fortuito coalescere, aut ex mera confusione oriri; hinc absurda est Epicuri hypothesis; mundus ergo iste ortus est per creationem — Causa ordinis & perfectionis mundi summo intellectu prædita esse debet; existit ergo ens a se, ab anima hominis & mundo isto distinctum, quod est causa mundi, ens infinitum, summo intellectu præditum, quod Deum vocamus — Addunt *argumenta moralia* 1) ex sensu hominum communi 2) ex utilitate imo necessitate ideæ Dei ad ordinem & quietem in societate conservandam 3) ad stabiliendum discrimen inter virtutem & vitium.

§. II. *Attributa Dei in genere.* Attributa Dei vel involvunt quandam activitatem immanentem aut transeuntem, vel solum respiciunt modum existentiae Dei, illa vocant *operativa*, hæc *quiescentia*: ad hæc referuntur ista, quod sit ens a se, non habeat initium nec finem existendi, non sit nisi unicus, ens simplex, omnis prorsus compositionis expers, adeoque immaterialis, inextensus, indivisibilis, in quo neque locus neque motus localis possibilis est, prorsus immutabilis. Sed jam de *attributis operativis* singillatim.

§. 3) *Finis ultimus creationis mundi — Status vitæ futurus.* Deus sibi ipse sufficientissimus, & simul infinite benevolus est; hinc creando non potest nisi veram creaturarum rationalium beatitudinem intendere: hæc consistit in constanti, facili & distincto intuitu perfectionum divinarum; unde ab ista non differt gloria Dei; hinc gloria Dei & beatitudo vera creaturarum rationalium est finis ultimus creationis, ubi vero gloria Dei non est bonum Deum perficiens, sed solum creaturas racionales — finem istum Deus in hac vita non consequitur, in qua non datur vera beatitudo; ergo homines saltem illi, qui non resistunt benevolentiae Dei, in futura vita beatitudine fruuntur, & quidem æterna: addimus alia argumenta, quibus conservationem animarum post hanc vitam probamus: 1) alias videretur Deus nos creasse, ut cruciaret 2) homo brutis deterior esset 3) virtus in vitium, & hoc in illam degeneraret 4) nulla esset virtuti merces & vitio poena — Sed quamnam erit fors improborum post hanc vitam? voluit Deus beatitudinem alterius vitæ bono usu libertatis in hac vita facto a nobis adquiri, ideo præsentem vitam illi futuræ præmisi: Deus bonum usum libertatis mediis sufficientibus (non physice, sed moraliter) promovere debet vi infinitæ benevolentiae, & abusum mediis similibus i. e. motivis gravibus impedire; sed talia non darentur,

rentur, si ead
erit. Hucuf
tur, in que
tate potientur
tur? ad temp
elegit Deus;
penas æterna
morale & abf
praditi, sic o
narum ejus b

§. 4.
dus iste est
mala. Sed
debet ex eju
tis usu adqui
fibili, comp
quem cum I
elegit —
motivum e
tatis, qual
bus incurre
nolitio cre
respectu;
fuisset omi

§. 5.
ficiendi disti
cibillum sci
guant scient
ditionatam fi
turarum, &
Deo nonnisi
comprehendit
complacencia
in desiderio il

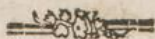
centur, si eadem fors maneret probos & improbos; hæc ergo certe inæqualis erit. Hucusque ratio pertingit revelatione non adjuta: si jam porro quaritur, in quo consisteret fors improborum? an isti solum minore quadam felicitate possentur? an animæ eorum annihilabuntur? an pœnis etiam cruciabantur? ad tempus? an forte æternis? omnes isti casus possibiles sunt; unum elegit Deus; poterat etiam pro medio absterrenti a libertatis abusu eligere pœnas æternas, quod esset motivum efficacissimum & impellens ad bonum morale & absterrens a malo, ad quod tantopere stimulantur homines libertate præditi, sic optime promoveret finem ultimum; unde sanctio pœnarum æternarum ejus bonitati non contradiceret.

§. 4. *Perfectio mundi — libertas Dei in creatione ejusdem.* Mundus iste est *relative* optimus: huic summæ relativæ perfectioni non obstant mala. Sed an etiam est *absolute* optimus? bonitas absoluta mundi æstimari debet ex ejus aptitudine ad promovendam beatitatem æternam, bono libertatis usu acquirendam; optimus ergo erit, si in isto plures, quam in alio possibili, computato simul numero improborum, finem ultimum consequantur, quem cum Deus vi infinitæ benevolentia unice intendat, sine dubio optimum elegit — nihilominus a creatione mundi istius etiam optimi absterrens Deo motivum esse debuit jactura beatitatis tanquam finis ultimi ob abusum libertatis, qualem experientia docet in mundo præsentis frequentem esse, a pluribus incurrenda: hinc mundus iste libere a Deo creatus est; ergo contingens: nolitio creandi mundum æque benevola fuisset quam volitio, licet diverso respectu: interna perfectio Dei non augetur creatione mundi, nec minuta fuisset omissione.

§. 5. *Intellectus & voluntas divina.* Intellectus divinus est vis efficiendi distinctissimam, simultaneam & immutabilem rerum omnium cognoscibilem scientiam: pro ratione diversa objectorum cognoscibilem distinguunt scientiam simplicis intelligentiæ & visionis, eamque absolutam & conditionatam sive mediam. Deus etiam certo præscit actus futuros liberos creaturarum, & hæc præscientia infallibilis non tollit libertatem actus futuri: in Deo non nisi scientiæ veræ esse possunt; omniscius est, & omnia intellectu comprehendit — *voluntas* Dei, quatenus ipse sibi objectum est, consistit in complacentia summa de perfectionibus infinitis; quatenus creaturas respicit, in desiderio illis conferendi beatitudinem respective summam: sed distingu

G

hic

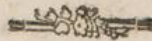

hic debet voluntas *antecedens & consequens*, illa prona est ad beatitudinem omnibus creaturis & media illius consequendæ conferendæ, sed non est intrinsece efficax; hæc vero iis solum, qui libertate bene usuri prævidentur, & est infallibiliter efficax: creatio mundi est effectus voluntatis consequentis. Respectu Dei non datur *casus* in mundo, sed omnia præsciente ipso & volente, voluntate aut negativa aut positiva, eveniunt: Deus omnia, quæcunque vult aut non vult; ab æterno decrevit; hinc voluntas Dei variabilis quidem est quoad actus liberos, sed tamen immutabilis: volitiones ejus non præcedit consultatio; caret affectibus proprie dictis.

§. 6. *Omnipotentia* est vis efficiendi actione transeunte omnia intrinsece possible; unde ad omnipotentiam Dei non pertinet, effectum aliter producere, quam possibile sit; unde non erit defectus potentie in Deo, si nequeat producere ens infinitum, actione immediata actus immanentes creaturarum viventium, aut liberos in eisdem — natura in hoc universo distincta est ab omnipotentia Dei; illa est collectio omnium virium finitarum: exerunt se autem vires substantiarum creaturarum constanti quadam ratione; sic observamus *cursum* naturæ, hic fundatur in *ordine* naturæ sive prima substantiarum mundi compositione; hinc abstrahimus regulas, juxta quas substantiæ agunt, quæ sunt *leges naturæ*. Substantiæ mundi in alio nexu aliam eventuum seriem effecissent, per solas ergo vires substantiarum essentielles non determinatur *cursum* & *leges naturæ*; hæc ergo, licet a natura sibi relicta mutari non possint, possunt tamen a vi superiore, Deo præsertim, qui est auctor naturæ — effectus, qui deflectit a noto & constanter observato cursu naturæ, dicitur *extraordinarius*; hic existere potest vel immediata actione Dei, vel alterius genii superioris, vel occultis naturæ dispositionibus a conditore factis, quibus determinato tempore eventus inexpectatus & phænomenon extraordinarium oriretur: effectus, qui in viribus naturæ universæ creatis rationem sufficientem non habet, dicitur *supernaturalis*, & quidem, prout vel in nullis viribus creatis vel tantum non in legibus nexus causalis fundatur, *quoad substantiam* vel *quoad modum*; cum vero certo dici nequeat, quo usque se extendant vires naturæ universæ, spirituum præsertim bonorum vel malorum, adeoque effectus vere supernaturalis difficillime dignoscatur; hinc *miraculum* definimus, quod sit effectus extraordinarius vires humanas superans: talis effectus, licet non vere supernaturalis, tamen impressionem in hominibus faciet fini Dei conformem: miraculum est possibile.

§. 7. Summa est in
nita sapientia
do sine ultimo
respective sum
hæc vita liberi
improbis distri
Finis ultimus
alorum ad eu
nita sapientia
elici posse.
sophorum in
athelismi, &
reperunt; sec
ciale principi
difficultas no
sapientia &
summam fel
deinde in s
Deo tanquam
pro præsent
non dedecet
mittuntur,
possunt fini
ralia Deus
voluntati ser
tamen plus
ut optime n
ad bonum fin
bonum finem
proximus, f
cum malo mo
bertatis, pos
negativum qu
nec est aucto
qui tunc. E

§. 7. *Sapientia, sanctitas, bonitas respectiva & misericordia Dei.*
 Summa est in Deo sapientia, sanctitas, vi cujus actiones liberas semper infinita sapientia conformatur, & bonitas respectiva. a) *Bonitas Dei in statuendo sine ultimo:* vi bonitatis suae debet Deus homini praestituere beatitudinem respective summam, adeoque libere acquirendam: negata sive hominum in hac vita libertate, sive alterius vitae existentia, ubi praemia bonis & poenae improbis distribuuntur, bonitas Dei defendi non potest permittentis tot mala. Finis ultimus sapientiae & bonitati Dei perfecte consentit: de aptitudine mediorum ad eum finem a posteriori non possumus judicare, sed ex ideis infinitae sapientiae & bonitatis a priori colligitur, nonnisi aptissima ab eo media eligi posse. b) *Bonitas Dei cum permissione malorum conciliatur.* Philosophorum ingenia diu torisit hoc objectum: aliqui ex malo ansam arripere atheismi, & omnia fato adscribere; alii mala ex praeviis hominum delictis repetunt; sed manet quaestio: cur Deus illa delicta permisit? Manichaei speciale principium mali statuere; sed istud admitti nequit, & si etiam daretur, difficultas non solvitur. Nos inprimis *generatim* & a priori ex ideis infinitae sapientiae & bonitatis Dei statuimus, mundum istum optimum esse, adeoque summam felicitatem sine eorum malorum permissione obtineri non potuisse: deinde in *specie* mala *essentialia* ex mundo abesse non possunt, nec sunt a Deo tanquam a causa efficiente. Mala *physica* saepe non carent utilitate etiam pro praesentis vitae statu: si illis promovetur bonus libertatis usus, profecto non dedecebat bonitatem Dei, illa in hac vita permittere; re vera non permittuntur, nisi ut, & quatenus hominibus in hoc mundo media sunt & esse possunt finis ultimi; adeoque necessaria ad istum promovendum. Mala *moralia* Deus physice quidem, non moraliter permittit: horum permissio juncta voluntati seriae ea impediendi non repugnat bonitati Dei, sed consentit: non tamen plus mali moralis permittere potest, quam scit necessarium esse ad id, ut optime finis ultimus obtineatur. c) *Bonitas Dei in directione malorum ad bonum finem.* Deus in hoc universo mala physica & moralia dirigit in bonum finem; finis vero iste est vel *ultimus*, scilicet beatitudo aeterna, vel *proximus*, scilicet bonus libertatis usus: omnia mala physica sive per se cum malo morali connexa, sive naturales eventus, sive effectus alienae libertatis, possunt esse media boni usus libertatis, & habere usum tam negativum quam positivum. Deus non facit mala, ut eveniant bona, nec est auctor mali. d) *Bonitas Dei in dispensatione bonorum humanae vitae.* Bona physica omnia a Deo nobis obveniunt, & quidem,

ut sint motiva impellentia ad actiones bonas & absterrentia a malis: bona physica, si non parva abusu libertatis, sunt vera bona: felicitas improborum in hac vita & constans miseria proborum argumentum est sortis illorum inæqualis in altera vita, ac proin utraque motivum impellens ad bonum usum libertatis. Deus cuilibet homini tantum confert boni, quantum salva sapientia & sanctitate potest. De Dei bonitate ex bonis & malis hujus vitæ recte judicari non potest — misericordix est prompta voluntas impediendi mala aliena vero talia; est pars bonitatis respectivæ: ad perfectam misericordiam non spectat, amovere ea quoque mala, quæ per accidens maximorum bonorum fore causæ necessariæ prospiciuntur; unde de misericordia Dei judicari non debet ex malis hujus vitæ. Deus summe patiens & mansuetus est erga creaturas, licet male de se meritas; unde dubitari nequit, quin summe facilis sit ad ignoscendum illis, quos sincera de malis actibus pœnitentia tangit.

§. 8. *Justitia Dei.* a) *In genere* est prompta voluntas felicitatem aliorum secundum consilia sapientiæ sancte promovendi: inest summa Deo. Juste creavit mundum illi præfigendo hunc finem ultimum, etiam quatenus specialem benevolentiam probis in alia vita exhibet. b) *Jus in creaturas.* Deo competit dominium plenum & absolutum omnium rerum totius universi, s. immediata actione Dei creentur, s. generentur libere vel non libere; Dominio isto se Deus abdicare nequit; incapax est Domini despoticæ: est etiam plenus dominus omnium actuum liberorum, dando facultatem liberam & ipsos actus mediis moraliter sufficientibus promovendo aut impediendo. c) *Justitia legislatrix.* Mala, & quæ ex actionibus malis per se sequuntur, & quæ post mala moralia vi ordinis naturæ aut ex aliena libertate eveniunt, sunt pœnæ divinæ; sicut omnia bona physica actus bonos sequentia sunt præmia: hæc autem præmia & pœnæ sunt insufficientes ad promovendum bonum usum libertatis — obligare homines tantum potest Deus, aut cui Deus jus precarium ad id concesserit; unde omnis obligatio activa voluntatem Dei importat, Rationes sufficientes legum divinarum a fine creationis ultimo & varia aptitudine actionum liberarum ad eum finem repetuntur, hinc sanctissimæ sunt & justissimæ. d) *Meritum actionum creaturarum.* Homo de homine meritum condignum habere potest, non vero respectu Dei. Creatio, ordinatio hominis ad finem ultimum, & largitio mediorum sunt meræ gratiæ Dei: tota natura non habet pretium respectu Dei: potest tamen homo bono libertatis usu vere mereri præmium a Deo, non tamen beatitudinem æternam de condigno; unde Deus ad eam conferendam solum innata benignitate movetur. e) *Justitia*

tia vindicator
hujus vitæ sol

§. 9.

rum ad certu
substantiarum
omnes immed
a) *Dispositio*
tinuare neque
uti solum a De
servatione nul
do naturam
speciem & ind
solum ut caus
secuturos, sed
mala mere phy
actuum liberor
homine ut ceu
Deus illos ceu
quidem compl
las per se cum
quantur, illos
tum ceu causa
suum homini
physicam nece
simul permitta
tate, ut nec
Deus permitta
natio omnia d
ad istum Deu
media istius fini
nat immediate
motiva & occa
condum se, q
ques per accide
libertate abusi

tia vindicativa. Irrogatio pœnarum ad iustitiam divinam pertinet; pœnæ hujus vitæ solum paternæ sunt, sed illæ alterius vitæ, si dentur, judiciales.

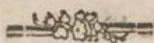
§. 9. *Providentia*, est voluntas sapienter disponens ordinem mediorum ad certum aliquem finem; providentia divina conservatione omnium substantiarum, dispositione omnium actionum & eventuum, concursu ad omnes immediato, & gubernatione omnium ad finem ultimum absolvitur.

a) *Dispositio ordinis naturæ.* Creaturæ existentiam suam vi propria continuare nequeunt; nec creaturæ se invicem conservare possunt; hinc omnes, uti solum a Deo creari, sic & conservari possunt ac debent. Sine divina conservatione nullum ens creatum quidquam agere, aut pati potest. Deus creando naturam simul determinavit omnes futuros effectus naturales secundum speciem & individuum. Concurrit Deus ad actiones singulas creaturarum non solum ut causa *ultima*, creando & vires agendi dando disponendoque effectus secuturos, sed etiam ut *immediata* per conservationem; unde omnia bona & mala mere physica a Deo tanquam causa principali dependent.

b) *Dispositio actuum liberorum.* Deus facultatem liberam completam ad actus morales in homine ut causa prima determinat; adeoque, quoties actus boni ponuntur, Deus illos ceu causa principalis determinat determinatione antecedente, non quidem completa, sed tamen infallibiliter efficaci, & sic etiam omnes sequelas per se cum actu bono connexas: quoties autem actus moraliter mali sequuntur, illos Deus antecedenter non determinat ceu causa per se, sed tantum ceu causa per accidens, quatenus vires agendi & immediatum concursum suum homini ad bonum, & ex istius intentione sic tribuit, ut tamen nullam physicam necessitatem bene agendi imponat, sed possibilitatem actus mali simul permittat: Deus tamen actum malum sic determinat negativa voluntate, ut nec plus, nec aliud malum morale admittere homo possit, quam Deus permittat; unde omnes actus liberi subsunt providentiæ.

c) *Gubernatio omnia dirigens ad finem ultimum.* Finis noster ultimus optimus est; ad istum Deus omnes creaturarum actiones dirigit, & quidem bonas ceu media istius finis immediata, reliqua vero bona & mala physica in mundo ordinat immediate ad actus bonos liberos ceu finem proximum, ut sint horum motiva & occasiones; mala quoque moralia, quæ permittit, ordinat tam secundum se, quam secundum eorum effectus ad actus alios moraliter bonos, quos per accidens ex illis eventuros prævitet vel in illis ipsis, qui prius jam libertate abusi fuerant, vel ex eorum occasione in aliis.

d) *Perfectio pro-*

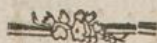

videntiæ divinæ. Hæc *universalis* est, i. e. se extendit ad omnes substantias, earumque modificationes; unde vanum est assertum, quod Deus tantum species & genera, non individua curet; & summe *efficax*, sic, ut nihil illi resistere possit; non tamen ideo libertati humanæ obest. e) *Præsentia Dei & immensitas.* Deus præsens est rebus omnibus in toto universo, intime, & immediate, per intellectum, voluntatem & potentiam suam; Deus in loco existere nequit, hinc ejus præsentia localis non est, sed tamen immensa.

§. 10. *Errores oppositi veritatibus hucusque propositis.* *Atheismus* refutatur probando mundum istum non esse ens a se, & notionem Dei esse possibilem. *Anthropomorphismus* crassus & subtilis ostensa Dei infinitudine evertitur; *Spinozismus* substantiam confundit cum ente a se, Deum reddit mutabilem & finitum, substantias finitas male negat possibles, & ab infinita distinctas: *Polytheismus* falso nititur fundamento, Deum aut finitum esse posse, aut infinitum posse multiplicari: *Manichæismus* erroris convincitur per factam a nobis combinationem mali in mundo cum perfectionibus Dei infinitis; *Fatalismus* (fatum autem stoicum imprimis intelligimus) ruit ostensa & Dei & hominum libertate.

POSITIONES EX HISTORIA NATURALI.

- I. Animalium classes sunt sex, a) Mammalia, b) Aves, c) Amphibia, d) Pisces, e) Insecta, f) Vermes.
- II. Notas características classium ex differentia cordis & sanguinis, tum ex aliis nonnullis attributis generalioribus deprominus; diversitatem vero ordinum ex habitu exteriori determinamus.
- III. In descriptione animalium a) figura corporis, b) constitutio partium, c) solidarum, & d) fluidarum, earumque ad certos usus conformatio, e) sensus, f) nutritio, g) incrementum, h) duratio, i) habitatio & generatio, denique, h) servitia, quæ nobis præstant, & commoda potissimum observanda sunt.

EX MATHESI. EX ALGEBRA.

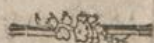
- I. Dare Notionem generalem Algebrae.
- II. Explicare aequationes in genere, — simplices, determinatas, indeterminatas, quadratas, cubicas, ordinisve superioris.
- III. Indicare modum separandi quantitates cognitae ab incognitis.
- IV. Solvere Problemata determinata simplicia.
- V. Solvere Problemata indeterminata simplicia.
- VI. Solvere Problemata determinata quadrata.
- VII. Solvere Problemata indeterminata quadrata.
- VIII. Applicare Algebram geometriae rectilineae.
- IX. Applicare Algebram geometriae curvilineae.

EX TRIGONOMETRIA.

- I. Dare notionem Trigonometriae generalem; ejus divisionem in rectilineam & sphaericam, tum ejus usum assignare.
- II. Explicare lineas in traditione Trigonometriae occurrentes.
- III. Sinuum & tangentium theoriam explicare.
- IV. Logarithmorum tum definitionem, tum usum assignare; modumque, quo quilibet pro quolibet numero inventus fuerit.
- V. Latera trianguli sunt in ratione sinuum angulorum oppositorum.
- VI. Summa duorum trianguli laterum est ad differentiam, uti tangens summae dimidiatae duorum angulorum ad tangentem semidifferentiae.
- VII. Datis trianguli partibus scitu necessariis invenire incognitas.
- VIII. Invenire rationem diametri ad peripheriam circuli.
- IX. Distantias locorum quascunque metiri.

EX MECHANICA.

- I. Notio Mechanices generalis. Explicare quid sit potentia, resistentia, centrum gravitatis, magnitudinis, hypomochlion. Quid linea directionis, linea horizontalis vera, apparens, & distantia ab hypomochlio.
- II. Potentiae, quae sunt in ratione inversa distantiarum ab hypomochlio, sunt in aequilibrio.
- III. Spatia & celeritates massarum eodem tempore se moventium sunt ad se invicem, uti distantiae a centro quietis.
- IV. Explicare machinas simplices, earumque effectus.
- V.

- V. Cognitis machinarum simplicium partibus quibusdam invenire rationem potentiarum & celeritatum; & vice versa.
- VI. Effectus machinarum compositarum æquatur effectuum producto, quos partes earum præstant.
- VII. Explicare funium naturam, usum, mutationes ab humiditate in illis profectas.
- VIII. Añictus, Remedia illum minuendi, Ejusdem utilitas.

ÆSTHETIK.

1. Was Æsthetik sei; etymologische Erklärung dieses Wortes; Geschichte der Æsthetik, als Wissenschaft betrachtet; über den Werth und Unwerth der heutigen Æsthetik.
2. Begriff und Eintheilung der Künste und Wissenschaften überhaupt; Verzeichniß der schönen Künste; Eintheilung derselben, nach ihrer erhöhten oder niedern Einwirkung auf die Seele, und ferner, nach der Verschiedenheit ihrer Zeichen; Unterschied der schönen Wissenschaften und schönen Künste; in wiefern die schönen Wissenschaften und schönen Künste ihre eigenthümliche Gränzen überschreiten dürfen; Verbindung der schönen Künste und Wissenschaften, Nutzen; Hauptgrundsatz, Ursprung und Geschichte der schönen Künste und Wissenschaften.
3. Verschiedene Gattungen des Schönen; Begriff des einfachen und zusammengesetzten Schönen; Schönheit ist kein absoluter Begriff.
4. Begriff des Einförmigen und Mannigfaltigen; dessen Wirkung auf die Seele; das Mannigfaltige muß in den schönen Kunstprodukten mit dem Einförmigen verbunden werden; das Uebermaas in einem oder dem andern erzeugt Ueberladung, Schulton, Pedanterey.
5. Begriff des Natürlichen, in wiefern es dem Künstlichen und Gekünstelten entgegengesetzt wird; das Natürliche ist jedem Kunstwerke nothwendig; wie es erreicht werde.
6. Was Einfachheit, Simplicität oder Einfalt sei, und wie vielerley; wie sie erreicht werde.
7. Begriff des Naiven; verschiedene Klassen desselben; in welchen Fällen und unter welchen Umständen das Naive anwendbar sei; dessen Wirkung auf die Seele.

© The Tiffen Company, 2007

TIFFEN® Gray Scale

A	1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	13	14	15	17	18	19
	R	G	B	W	K	M	C	Y	M	B							

TIFFEN® Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19